له نورو علومو سره

د ښوونې او روزنې د اړیکې پلټنه

Ketabton.com

لیکوال: پوهنیار سید احمد شاه شریفي

ژباړن: محمد اکبر نیازی

۱۳۹۴ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

له نورو علومو سره
د ښوونې روزنې د اړیکې پلټنه

لیکوال:

پوهنیار سیداحمدشاه شریقي

ژباړن:

محمد اکبر نیازی

۱۳۹۴ل کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم: له نورو علومو سره د ښوونې روزنې اړيکې پلټنه

ليکوال: پوهنيار سيد احمد شاه شريفي

ژباړن: محمد اکبر نيازی

خپروندی: د افغانستان ملي تحريك، فرهنگي څانگه

وېبپاڼه: www.melitahrik.com

کمپوز: ژباړن

ډيزاينگر: ضياء ساپی

پښتی ډيزاين: فياض حميد

چاپشمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

چاپکال: ۱۳۹۴ ل کال/ ۲۰۱۵م

د تحريك د خپرونو لړ: (۸۶)

يادونه: د چاپ حقوق له ملي تحريک سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسوليت ليکوال پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

سرلیک	مخ
د پیل خبرې	۱
د ژباړن خبرې	۵
سریزه	۶
ارزښت او اړتیا	۹
تیرو اثارو ته کتنه	۹
د ښوونې روزنې او نورو علومو ترمینځ اړیکه	۱۱
د فلسفې بحثونه	۱۲
د فلسفې پیژندنه	.۱۴
د فلسفې سره د ښوونې روزنې اړوند مفاهیم	۱۶
د علومو سره د فلسفې اصلي او عمده اختلافات	۲۲
د فلسفې او ښوونې روزنې ترمینځ د مقایسوي اړیکې موندنه	۲۳
د ښوونې روزنې او اروا پوهنې ترمنځ اړیکې	۳۱
دانسان بنسټیزې اړتیاوې	۳۸
په انساني شخصیت کې د اړتیاوو ونډه او ارزښت	۴۲
روغتیا او سلامتیا څه ته وایي؟ او سالم څوک دی؟	۴۳
د روغتیا زده کړه	۵۴
د ښوونې روزنې او ټولنپوهنې ترمنځ اړیکه	۵۹
د ښوونې روزنې او اقتصاد ترمینځ اړیکه	۶۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديوې ټولنې اقتصادي سرچينې عبارت دي له ۷۳
دښوونې روزنې او سياست ترمينځ اړيکه.................................... ۷۴
نولي دسياست څوتعريفونه په لاندې ډول کړي ۸۱
د ښوونې روزنې، دين او مذهب ترمينځ اړيکې ۸۵
د ښوونې روزنې او سولې ترمينځ اړيکه ۸۹
دښوونې روزنې او شميرنې ترمينځ توپير ۹۵
د ښوونې روزنې او انسان پيژندنې ترمينځ توپير ۹۷
د ښوونې روزنې او اناتومي ترمينځ توپير ۹۹
د ښوونې روزنې او فزيولوژي ترمينځ توپير ۹۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحریك یادښت

د افغانستان ملي تحريك د (۱۳۹۳ ل) کال په پیل کې له خپلو ګرانو هېوادوالو سره ژمنه کړې وه چې د دې کال په بهير کې به (شل عنوانونه) بېلا بېل ديني، علمي، ادبي او ټولنيز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې کوي. ملي تحريك دا ژمنه د ياد کال د کب پر (۲۸)مه نېټه پوره او د يوې پرتمينې غونډې په ترڅ کې يې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې کړل. ملي تحريك په ياده غونډه کې ژمنه وکړه چې د (۱۳۹۴ ل) کال په بهير کې به انشاء الله د خداى (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې کوي. طبيعي خبره ده چې دا اسانه کار نه دى، ډېر زيات زيار او زحمت ته اړتيا لري، خو ملي تحريك ټينګ هوډ کړی چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملی کوي. دا اثر چې ستاسو په لاس کې دى د همدې (سل عنوانونو) ژمنه کړو اثارو له جملې څخه دى، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحريك هيله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې ګټه پورته کړي. ملي تحريك له ټولو هغو ليکوالو، ژباړونکو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندويانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهير کې يې يو بل سره مرسته او ملګرتيا کړې او دا فرهنګي بهير يې بريالی کړی، د زړه له کومې مننه کوي او کور وداني ورته وايي.

د هېواد د فرهنګ د بډاينې په هيله

د افغانستان ملي تحريك فرهنګي څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپیل خبرې

ښوونه روزنه چې اصطلاحاً د روزنیزو علومو په نوم یادیږي اوږده اوتاریخي لرغونتیا لري.

لـه همـدې پلـوه دا علـم پـه مـنظم ډول ازمایښـت او د روزنیـزو مسائلومطالعه او څیړنه کـوي او پـه اوولسـمه پیـړۍ کښـې د یـو تجربوي علم په توګه وپیژندل شوه.

اروا پوه پوه جان ازموس کمینوس لومړنی علمـي شخصـیت ؤ چـې ددې علم په علمي کولو کښې یې ارزنده او ارزښتناکې مندې تـرړې او خدمات ترسره کړې، تر څوچې ددې علـم بنسـټ یـی کیښـود. زمونږ په هیواد کښې د ښووني روزنـې پـه برخـه کـې د لیسـانس ترکچې زده کړې په کابل پوهنتون کې د همدې پوهنځي د تاسیس پر مهال رامینځته شوې.

د ښووني روزنې پوهنځی زمـونږ پـه هیـواد کـې د غـوره او د هغـو پوهنځیو له ډلې څخه شمیرل کیده چې د امریکې متحده ایالاتو لـه څو پوهنتونو سره یې اړیکه درلوده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان د هغو هیوادونو له ډلې څخه ده چې د فرانسې، ایـران او یو شمیر نورو هیوادونو څخه پکې دې علم تـه لـږه پوهنتـوني بنـه ورکړل شوېده.

د شلمې میلادي پیړۍ په پیل کښې ښوونې روزنـې څـو محـدودې ځانګې درلودې او په خورا چټکتیا سره یې پراختیا موندده او پوهان یې پدې وتوانیدل چې دې برخې ته لا هم پراختیا ورکړیاو د څـانګو شمیر یې تر شلو پورې ورسید.

همدا ډول پدې پیړۍ کښې زده کړې په چټکتیا سره پراختیا موندده او دا پراختیا د نړۍ په ټولو هیوادونو کښې پـه ځـانګړی توګـه پـه انګلسي ژبو غربي هیوادونوکې محسوسیده.

د غربي هیوادونو په مینځ کښې امریکـا لـومړنی هیـواد وو، چـې د شلمې پیړۍ په اوږدو کې په سمه او منظمه توګه دا زده کړه تعقیـب کړه. په همدې پیړۍ کښې جاپان هم د نـړۍ پـه هیوادونـو کښـې مخکښه ونډه درلوده او د لومړیو هیوادونو ونـډه وه چـې د ښـوونیز نظام په نوښت، غوښتنه او بیا کتنه کې یې ګام واخیست.

جاپان د شلمې پیړۍ په پیل کښې داسې لار پیداکړه چـې لـه لارې وکولای شول د ټولنیزو افکارو د ودې لپاره د مختلفو علومو د تجارت په برخه کښې، وړتیا لرونکي اشخاص د متخصصانو په واسـطه پـه فني او مسلکي توګه کسان وروزي.

شلمه پیړۍ د ماشین، نوې ټکنالوژۍ او پوهې پړاو دی، پدې پیـړۍ کښې په نظري او عملي علومو کښې پرمختګ د ستاینې وړ ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهې د ورځيني پرمختګ او ټکنالوژۍ ته لاسرسي په ځانګړې توګه نوې ټکنالوژۍ ته سبب شول، ترڅو پوهه او صنعت په چټکۍ سره پرمختګ وکړي او د همدې پېرۍ وګړي د کار له غوره اسانتياوو څخه برخمن شي.

خو له بده مرغه دا حالات ټولو ته شموله نه دي، او اوسمهال ددې زمانې بيوزلي او لاستنګي خلک ځوروي.

د نړۍ ډېر انسانان شته چې د پوهې له ستر نعمت څخه بې برخې دي او جګړې د نړۍ د خلکو لمن نيولې ده چې ددې جګړو اصلي سرچينې هم همدا پرمختللي هيوادونه دي.

لوږې او دويمه ويجاړوونکې نړيوالې جګړې ددې بيلګې دي، چې د نړۍ د ميلونونو انسانانو ژوند يې واخيست او د نړيوالې ټولنې د ژوند هوساينه او ارامتيا يې له ځان سره يوړه. ښوونه روزنه د نورو علومو له لارې او لاسته راوړنو لکه اروا‌پوهنه، ټولنپوهنه، فلسفه، اقتصاد، سياست، ديني، احصايه او نورو څخه پخپلو ښوونيزو او روزنيزو فعاليتونو کې ګټه پورته کوي.

بيلګه: د اروا‌پوهنې علم او نورې څانګې يې پخپلو چارو کې د چلند، عواطفو، احساساتو او انګيزو په اړه ارزښتناکې خبرتياووې اخلي.

د ټولنپوهنې علم د ښوونې روزنې په وړاندې خپل ليدلوری داسې وړاندې کوي

که څه هم انسان د ښوونې روزنې له نظره مهم ګڼل کيږي. او د ټولنې سره يې جوړښت لامهم ګڼل کيږي. ښوونه روزنه يو پراخ علم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی او له فرهنګي، سیاسي، اقتصادي، اجتماعي او نورو عواملو څخه متاثره کیږي او نه شو کولای څو د پورتنیو عواملو څخه پرته ښوونه روزنه مطالعه او تر تحقیق لاندې ونیسو.

د روزنې موخه باید د شخصیت بشپړتیا، د بشر حقوقو ته درناوی او سیاسي خپلواکۍ واوسي (د بشر حقوقو اعلامیه ۲۵ ماده)

د یادونې وړ ده چې د محترم پوهنوال ډاکټر میـر اکـرم میـرزاد لـه علمي مرستې او همدا ډول د محترم احمد قدیم بلوڅ چې ددې اثـر په سمون کښې راسره زیار ایستی مننه وکړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژباړن خبرې

د نړۍ په ګوټ ګوټ کې هر انسان پرمختګ تـه اړتيـا او ددې پرمختـګ لپاره يوازينۍ اسانه لار ښوونه روزنه ده، زه يې په هر ډ ګر کې اړينـه او د همدې پرمختګ لپاره مهم فکتور بولم. ښوونه روزنه د ژوند په هره برخه کې رغنده رول لوبوي. د نړۍ په ډيری او پرمختللو هيوادونه کې د هر ډول پرمختګ لپاره ښوونې روزنې ته پوره پاملرنه کيـږي او د افـرادو د روزنـې لپاره ښوونکي په دنده ګمارل کيږي.

نوموړی کتاب که څه هم د کابل پوهنتون درسي کتاب دی خـو لوسـتنه يی د هر کچې لوستونکولپاره ګټوره ده. په نوموړي کتبا کې د بيلابيلو علوم پيژندنه او له ښووې روزنې سر ه يې اړيکې هم په روښانه ډول بيان شوې دي. ښوونې روزنې ته د ژوند په هره برخه کـې اسـلام، طـب، سـاينس، اقتصاد او ..... اړتيا ليدل کيږي او د علومو په پرمختګ او خپريدا کـې هـم ستره ونډه لري. له ښوونې روزنې پرته ژوند بيخونده وي، ښوونې روزنـې او خپلې ژبې د حق ادا کولو دپته اړ کړم چې نوموړی کتاب پښتو ژبـې تـه راو ژباړم.

نوموړی کتاب د کابل پوهنتون اسـتاد محتـرم پوهنيـار سـيداحمد شـاه شريفي له خوا په دري ژبـه ليکـل شـوی چـې اوسـمهال د اراو پـوهنې پوهنځي کې د يو درسي کتاب په توګه تدريسيږي.

په پای کې د خوست پوهنتون محترم استاد پوهنيار حضرت محمد بهـار څخه نړۍ مننه کوم چې د کتاب په سمون کې را مرسـته وکـړه کـور دې ودان وي.

محمد اکبر نيازی

احمد شاه بابا مېنه ـــــ کابل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

اوسمهال دا هڅه کوو چې له نورو علومو سره د ښوونې روزنې اړیکه تشریح او پیداکړو ترڅو ددې علم ستونزمنه مطالعه اسانه او د روښانتیا په لور بوځو. ځکه چې دا علم دهغو ټولنیزو ارزښت لرونکو بنسټونوله ډلې شمیرل کیږي. چې د انساني اړتیاوو لـه کبلـه د ټولنیزو، اقتصادي، سیاسي، تاریخي او فرهنګي بدلونونو په بهیر کې رامنځته شوی او د وخت په تیریدو سره یی بدلون موندلی.

ددې اثر د لیکلو څخه موخه له زده کړې سره د مینه والو د اړتیا او په ځانګړی توګه د دې او نورو ټولنیزو او روزنیزو پوهنځیو د محصلانو لپاره د ښه درسي مواد د اړتیا پوره کول دي . ځکه چې دا موضوع په هغو درسي توکو کې شاملیږي چې پدې پوهنځي کې (د اروپاپوهنې او روزنیزو علومو پوهنځي) د ښوونې او روزنې د اساساتو په مضمون کې تدریسیږي.

هغه څیړنې چې په دې اړه ترسره شوې او تر کومه ځایه چې زه خبر یم پدې اړه په کوم نوم اثر نه دی لیکل شوی، امکان لري چې د ځینو کتابونو په فهرست کې به یوه برخه د ښوونې روزنې اړیکه د کوم بل علم سره تر عنوان لاندې ولیدل شي. هغه طریقه چې پدې کتاب کې کې کارول شوې، د کتابتونو طریقه ده او د لویو او معتبرو پوهانوله سرچینو څخه را اخیستل شوې ده. په پیل کې چې د فلسفې او ښوونې روزنې ترمنځ اړیکه مو تر بحث لاندې ونیوله او په لنډه توګه د فلسفې د بحثونو په اړه ځانګړې خبرې وشوې وروسته مو د فلسفې څو تعریفونه وکړل د فلسفې او ښوونې روزنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفاهیم، د ښووني روزنې او فلسفې د څرنګوالي پلټنه او له لارو څخه یی هم یادونه وشوه.

د فلسفې سره د ښووني روزنې د طریقو تدوین او تقریر شرحه نسبتآ په ستونزمن ډول بیان شوې. همدا ډول د نورو علومو سره د فلسفې عمده او اصلي اختلافات نظراندازي ده چې په پای کې موله مقایسوي لارې د ښووني روزنې او فلسفې ترمنځ اړیکه پیدا کړه.

هماغه ډول مو چې د فلسفې څو تعریفونه وکړل پدې ځای کې مو د ښووني روزنې څو تعریفونه وکړل او د لا وضاحت په موخه اوددې بحث په پای کې مو د ښووني روزنې او فلسفې د یوځایوالي د پلټنې درې طریقې ولیکلې.

ددې اثر د بحث دویمه موضوع د اروا پوهنې او ښووني روزنې ترمنځ اړیکه ده، چې د تعریف او د اروا پوهنې د طریقو لنډ تکرار پکې شوی ورپسې د اروا پوهنې او ښووني رزونې ترمینځ توپیر واضح شو او پرلپسې ډول د روغتیا او سلامتیا څه ته وایي او سالم څوک دی؟ په اړه تقریبآ مفصل مالومات وړاندې او د روغتیا ساتنه (حفظ الصحې) تعریفونه وړاندې شویدي. د بل بحث موضوع مو د ټولنپوهنې او ښووني روزنې ترمنځ اړیکه وه چې پدې اړه مو د لوستونکو په واک کې کره مالومات ورکړي دي.

د اقتصاد او ښووني روزنې ترمنځ اړیکه ددې اثر د بحث بله موضوع ده چې په اقتصاد د ښووني روزنې اغیزې، برعکس او د یوې ټولنې اقتصادي سرچینې مو توضیح او تشریح کړېدي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښووني روزنې او سیاست ترمنځ اړیکه هم تـر تفسـیر او توضـیح لاندې نیول شوېده.

د ښووني روزنې او سیاست اړونـد مسـایلو لـه دوام وروسـته مـو د سیاست څو تعریفونو کړیده.

د دین او مذهب د اړیکې په اړه هم د نورو مسایلو په مینځ کــې ددې موضوعاتو په اړه بحث شوی. د سولې او ښوونې روزنې د یوځایوالي پیروانو بحث د زده کړې او پالنې د پروسې په بهیر کې اغیزناکـه او ارزښت څخه برخمن او تر بحث لاندې نیول شوی.د ښوونې روزنې، انسان پیژندنې او د احصایې او ښووني رزونې تـرمنځ اړیکــې ددې اثر بل بحث دی.

د فزیولوژي او اناتومي او ښووني روزنې ترمنځ اړیکه هم ددې اثر په بحث کې راغلي.

د سولې او ښوونې روزنې د یوځایوالي د بحث چاپیریـال چـې د زده کړې او پالنې د پروسې په بهیر کې اغیز ناکه او له ډیر ارزښت څخه برخمن ده بحث پرې شوی.

او ددې اثر په پای کښې هغه سرچینې چې ترې ګټه اخیستل شوې راوړل شوېدي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزښت او اړتیا

د انسان او حتا د حیوان په ژوند کې هم ښوونې او روزنې مهمه او ارزښتناک رول لوبولی دی، او تر نن پورې ددې علم په اړتیا کې شک نشته د دې اثر اهمیت او اړتیا مینه والواو په ځانګړی توګه ددې پوهنځي محصلانو اود نورو ښونیزو او تولنیزو علومو پوهنځیو لپاره د اهمیت وړ ده، ځکه چې دا موضوعات په ارواپوهنه، ښوونې روزنې او نورو پوهنځیو کې تدریسیږی چې د محصلانو لپاره د ښو درسي تو کو په توګه جوړیدای شي. توکي او دکار طریقه: د تحقیق لارې د کتابونو له مطالعې څخه موندل کیږي. او د توان تر بریده هڅه شوې چې له معتبرو علمي سرچینو او اخذلیکونوڅخه چې د ښوونې او روزنې په هکله دي ګټه پورته شي او دا څیړنه لا بډایه کړي.

تیرو اثارو ته کتنه: ددې موضوع اړوند تراوسه کوم علمي اثر ندی لیکل شوی. خو د ځینو کتابونو په لړلیک کې له نورو علومو سره د ښوونې روزنې د اړیکه په اړه مطالب لیکل شوي.

ښوونه او روزنه: ښوونې او روزنې په پیل کې د اخلاقو او سیاست مهمه برخه جوړوله او پوهان له فلسفې څخه ددې علم خپلواکیت دوه شیان ګڼي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی: دا چې د فلسفې سیستیماتیکه وده یانی کله چې علومو د وخت په تیریدو سره له فلسفې څخه جلا شول نو هرعلم ځانته ځانګړې موضوع او لاره غوره کړه.

دویم: د نویو اروپایي پرمختګونو څرګندېدل اوټول هغه عقلي او فرهنګي فعالیتونه چې د پنځلسمې پیړۍ په پای او شپاړسمې پیړۍ په پیل کې شوي د رئسانس د دورې یا د نوی ژوند په نوم یادوي، ځکه دغه بدلون ددې لامل شو ترڅو دټولنې اړتیاوې لاپسې زیاتی کړي او ددې احساس پیداشو چې باید مختلف فني او مسلکي افراد په مختلفو برخو کې دټولنې د غوښتنو سره سم وروزل شي. داړتیاوو زیاتوالی او د هغوی ځانګړتیاوې د ښوونې او روزنې ترمینځ د بیلوالي مهم لاملونه دي. دې حالت جوته کړه ترڅو تعلیمي موسسات، برنامې، ښوونیز او روزنیز وسایل دعلمي قوانینو او اصولو پر بنسټ جوړ او کارونې لپاره چمتو کړي. پدې وخت کې د روزنیزو علومو ځینو پوهانو د مهمو ښوونیزو مسایلو لکه تعلیمي پلان، تعلیمي تجهیزاتواو درسي میتودونو ته پام اړولئ وه. د هغو پوهانو له ډلې څخه چې پدې برخه یی کې ډیر اوچت خدمتونه ترسره کړي جان اموس کامینوس نومیږي، هغه نه یوازې دښوونې او روزنې خواره نظریات راټول کړل بلکې پخپل نوښت سره یی هغه ترتیب ، تنظیم او پرمختګ ورکړ، او پدې وتوانید چې د ښوونې او روزنې د علم بنسټ کیږدي. دیادونې وړ ده چې ښوونه اوروزنه پخپل خپلواکیت له نورو علومو سره نږدې اړیکې لري او دغه اړیکې له ټولو علومو په ځانګړی توګه د ټولنیزو علومو او ارواپوهنې سره دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونې روزنې او فلسفې ترمنځ اړیکه

دعلومو له پرمختګ څخه څرګندیږي چې ځینی علوم د وخت په تیریدو سره له فلسفې څخه جلا شوي، له دې پلوه په ځینو کتابونو کې فلسفه د علومو مور یا هم پلار ګڼل شوې ده. فلسفه اوښوونه روزنه دوه خپلواکې څانګې دي چې فلسفه د نړۍ، انسان، معرفت او ارزښتونو په اړه بحث کوي - او ښوونه روزنه د زده کونکو، ښوونکو، زده کړو، توکو، وسایلو او د تدریس له طریقو سره کار لري. فلسفه له دوه لاتیني کلمو(فیلیا)او(سوفیا) څخه اخیستل شوې ده چې فیلیا د مینې او سوفیا د پوهې په مانا سره ده. بناً فیلو سوفیا د پوهې سره مینه ده وروسته ددې کلمې استعمال کم شو او پر ځای یې د فلسفې، فیلسوف او فلاسفې کلمې استعمالیدې، د تاریخ په علم کې دغه کلمه په ټوله مانا سره دیو فرد، ډلې، ټولنې او یا یوې دورې دلګښتونو پورې اړوند کارول شوې ده.

د بشر د ژواندانه په لومړیو کې دوه شیان د پاملرنې اوپلټنې وړ وو، یو پیښې او د عالم چارې یانې چاپیریال چې هغوی پکې ژوند کاوو، دهغه په څرنګوالي او اصلي علت باندې پوهیدل او بل یې قاعده او دستور یانې هغه لار چې وکولای شي هغو د نیکمرغۍ په لور بوځي. هغه څیړنې چې ددې دوه مهمو مسئلو په اړه ترلاسه شوي د فلسفې یا حکمت په نوم یادیږي. او هغه چا چې دا څیړنې کولې د فیلسوف یا حکیم په نوم یادېده نو بناً دا ټول بشري مالومات د حکمت د امر په پیل کې شامل وو. د خپلودوه ګونو موضوعاتو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مناسبت په نظري او عملي حکمت ويشل کيدل، د وخت په تيرېـدو سره انساني ذهنيت پراختيا ومونده او دغه ذهني وده پــه هغوچـارو چې موضوع يې ستونزمنه وه نوره هم زياتيده. له همدې کبله دکـار، پلټنې او مطالعې الزاميت دپوهانو په مينځ کې احساسېده. اولــه بــل پلوه د ا ټکی څرگند شو چې د مطالعی موضـوعي چـارې دوه ډولـه دي. يو يې هغه چې نسـبتاً د ثـابتو قوانينــو تـابع وي او دهغـوې د څرنگوالي موندنه د تجربې،حس، او عقلي استدلال له لارې ترلاسه کيږي اوبله ډله يې دا ستاينه په پوره روښانتيا سره نلري او وروســته پدې تصميم ونيول شو چې لومړی د علومو دبحث موضوع او دويمه ډله يې دفلسفې د بحث موضوع وټاکل شي.

د فلسفې بحثونه

دلته لنډه او ځانګړې توګه د فلسفې په بحثونواجمالی نظراچوو.

دعالم، پيدايښت اود هغـوی نظــم د فلســفې څيړنــه او د لانــدې مطالبو څرگندونکې ده. عالم، فضا، وخت، د ژوند څرنگـوالی، د ودې فلسفه او ايا دغه عالم د کـومې مـوخې او مقصـد درلـودونکی دی؟ د فلسفې په ځانگړې اصطلاح کې د دغو مطالعاتو ټولگه د څيړنيزې کسمولوژي په نوم يادېږي. کوسموس په يوناني اصطلاح کې عالم اوپه اوسنۍ اصطلاح کې يونيورس(کايناتو) ته ويل کيږي د موجـود يا د موجوداتو پورې اړوند بحثونــه چــې عقايــد، مــاديون مــونيزم، معنويون، ثنويون او جمعيون دي پکې شامل دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اروا په اړونده څېړنه کې لاندې مطالب شامل دي:

د اروا په اړه څېړنې- د اروا اوجسم ترمینځ اړیکه- د خپلواکۍ هـوډ او نور... چې دې بحث ته په فلسفي اصطلاح کې اروايی فلسفه وايي.

د حکمت او پيژندنې اړونده نظریه لاندې موضـوعات پـه بـر کـې نیسي.

د پوهې او پیژندنې سرچینې- د پوهانو او تجربه لرونکـو نظریـې او د پیژندنې سموالی د دې برخې د واقیعونو اوعملیونو له نظره د فلسفې په اصـطلاح کـی اپیسـتمولوژي ګڼـل کیـږي. د بشـري ژونـد وروستنۍ موخه او هدف څـه ده؟ لانـدې څېړنــې پکــې شـامليږي اخلاقي مسائل اودهغوی ارزښتونه، ښکلا او مذهب.

میتا فزیک یا ماوراَ الطبیعه: د فلسفې د مطالعې په وروستیو کلونـو کې د بشري ژوند له پلوه او همـدا ډول د شـیانو د تـاثیر لـه نظـره انساني ژوند ډېر ارزښت پیداکړی وو، او میتا فزیکي مسـائل لکـه د حقیقت څرنګوالی- خدای(ج) او عالم ته لړه پاملرنـه کیـږي. پـدې مانا سره د فلسفې کلمه د میتافزیک څخه لوییږي او دا ټول بحثونه تر دې چې منطق، اخلاق او ښـکلاپیژندنه هـم پکښــې شـامل دي متافزیکس دانسانانو پوهه د ماورا الطبیعی په اړه پداسې څېړي چې مونږ پرې حقیقت ته رسیدلای شو. اپیستمالوژي د انسانانو د پوهې مبدا، طبیعت، فکراو اړوند موضوعات تر مطالعې لاندې نیسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فلسفې پیژندنه: فلسفه د اجتماعي چټکتیا د مانا له پلوه ژور او مختلف تعریفونه لري او هر چا له خپل لیدلوري تعریف کـړې ده. ځینې یې له لنډه توګه پداسې ډول را اخلو.

۱ بحث د غرض او ارزښت له نظره د ژوند تعبیر او تفسیر اویا هم د فلسفې ځانګړې او مطلقه موضوع جوړوي، یانی که چیـرې دانسـان ژوند په کلي او ازمایښتي ډول تر مطالعې لانـدې ونیسـونو فلسـفي بحث ته داخلیږو.

افلاطون (۴۲۸- ۳۴۷) د میلاد څخه وړاندې یوناني پیژندل شـوي فیلسوف پخپل پیژندل شوي کتاب جمهوریت په څلـورم څپرکـي او ۴۲۶ مخ کې داسې وایي:

فیلسوف هغه څوک دی چې تل څارونکی او دحقیقیت په لټه کې وي، هغه فلسفه دا ډول راپیژني. هغه موضوع ده چې دعلمـي طریقـې او اصولو پکار وړلو سره کولای په نړۍ باندې چې انسانان پکې ژونـد کوي او د هغوی د ژوند اړوند ټول مسایل حل او روښانه کړي.

هربارت اسپنسر(۱۸۲۰- ۱۹۰۳) فلسفه د وحدت پیژنـدنې دهغـو علومو په مقابل کې چې وحدت نلري متنوع ده تعریف کړی.

امیل فاکه وایي : فلسفه د شیانو د چاپیریال عمومي څیړنه ده، یانی فلسفه کیدای شي دا څرګنده کړي چې د اسبابو او لومړنیـو شـیانو عامل څه دی؟

فلسفه یو لړاستدلالي بحثونه دي چې غرض یې دحقیقي موجوداتـو د وجود علل او دهغوی د وجود څرنګوالي مرتبه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـــ فلسفه د يو لړ مسايلو څخه چې عقلي استدلال، قياس او دهغوی د وجود د حكمونو او عوارضو څخه دي خبرې كوي.

ـــ فلسفه اساسي علم دی چې د ټولوعلومو بنسټ ايښـودونكې ده. (كاپيستون) ـــ فلسفه د شيانو په برسيره كولو كې يـانې څـه ډول چې دي د بشر په قدرت سره دي ـــ فلسفه د كانت په تعبيـر ټـول هغه شيان دي چې مونږ يی دعقل د ادعـا او دتجربـې د مـداخليت څخه پرته لرونكي يو.

ـــ فلسفه د برګسن په تعبير: دكيفي وخت وجداني شهود (وخـت او ځنډ) دي.

ـــ فلسفه د اګوست كونټ له نظره د موجوداتوټول قواعد، قـوانين، اصول، دمبادي او عملي علوموطريقه او تحصـيلي فلسـفې د علـم د زده كړې لاره ده.

ـــ اپلاطون يوه په زړه پورې وينا په يـاد پريښـې، نومـوړی وايـی فيلسوف د پوهې مينه وال ته وايي (په پوهه مين) هغه څوک چې په پوهه مين وي فيلسوف بلل كيږي. فلسفه د حقيقـت مونـدنې لپـاره څيړنې كوي. د فلسفې بحث او بيان د عقل او اسـتدلال پـر بنسـټ ولاړه دی، او په موجوداتو كې دانسان لوړتيا هم د هغـه د عقـل پـه تناسب سره ده. د فلسفې بحث د چاپيريال وجود ده، بناً ويلی شـو چې د ټولو علومو بنسټ فلسفه ده. فلسفه د ربښتينولی موندلو په لټه او هڅه كې ده چې خپله فلسفه د نفس د بشپړوالي لامل ګرځي اوپه پراويز ډول يې دغوره والي په لور رسوي او ددې وړ ده چـې اشـرف المخلوقات اوسي پخپل ذات كې په مادي بعد تكيه كول انساني نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکه ژوند پدې کې ده، چې انسان په عقلي بعد کې، پرمختګ وکړي یانې په عقل تکیه ولري د علمي حکمت ځانګه چې دقیقاً د انسان له روزنې سره اړیکه لري اخلاق دي انسان چې د هر څه غوښتونکی وي کولای شي په اخلاقي عمل کې یی تر لاسه کړي.

دښوونې روزنې اوفلسفې ترمنځ اړوند مفاهیم:

دښوونې روزنې او فلسفې ترمنځ د اړیکې پلټنې په څرنګوالي باندې رڼا اچوو.

لومړی: که روزنه یو څیز وګڼواوتعریف یې کړو نو هغه وخت کولای شو د فلسفې بې شمیره مسایل او موضوعات په خپل وار سره مطرح او په یو ډول د تحقیق څخه پایله لاس ته راوړو.

دویم ـ امکان لري چې فلسفه یو څیز وګڼو او د روزنې بې شمیره مسایل یو یو د فلسفې سره وسنجوو اوترمنځ یې اړیکه پیداکړو.

دریم ـ پدې طریقه کې زمونږ کړنلاره پدې ډول ده، چې د فلسفې عمده اواصلي مسایل او موضوعات په څو شمیرو کې روښانه کړو. په همدې ډول د ښوونې روزنې اصلي او مهم مسایل او موضوعات په بیلابیلوعنوانونو کې ځای پرځای او وروسته د فلسفې هر بحث دښوونې روزنې د بحث سره یوځای تر تحقیق لاندې ونیسو او ترمنځ یی اړیکه پیدا کړو. څلورم ـ فلسفه د نړۍ په هکله فکر کول دي او انسان پخپله د نړۍ موجود دی. همدا انسان ده چې د نړۍ په اړه فکر کوي سربیره پر دې، فلسفه د انسان څخه پالنه کوي یا په بل عبارت د فلسفې سرچینه انسان ده. پدې ډول انسان

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخپله د فلسفې موضوع واقع کیږي، نــو ددې لیـدلوري لـه مخــې د فلسفې او روزنې دواړو پاملرنه د انسان په لور ده. هرانســان دیــوې ځانګړې فلسفې لرونکی دی او فلســفه ددې پــه لټـه کــې ده چــې انسان څه ده؟ اوڅه ډول کولای شي واوسي چې باید واوسي.

د روزنیزې فلسفې محور دانسان نفــس دی. او د ښــوونې او روزنــې اصلي او رسمي مرکزونه ښوونځي دي نوځکه د فلسفې مخاطــب او اداري نظریاتوپه اوریدلو او عمل کولو مدیران، ښوونیز مســئولان او ښوونکي دي. ځکه چې د فلســفي بحثونــو څخــه یــوهم ارزښــت پیژندنه او په ځانګړی ډول اخلاق دي. په ښوونیزو فلســفي بحثونــو کې اړینه ده چې اخلاقو ته له نظري او وروسته له عملي پلوه اشــاره وکړو.

د فلسفې او ښوونې روزنې ترمنځ د اړیکې جوړولو اوبیان طریقې

دفلسفې او ښوونې روزنې ترمینځ د اړیکو جوړولو او بیــان لپــاره لــه لاندې لارو څخه کار اخلو.

الفـــ د نظیر (بې مثاله) مسایلو څخه، نړۍ، معرفت، ارزښت او ښکلا پیژندنه، خیر او شر، خپلــواکي اړیکــه، انســان پیژندنــه او دهغــوی نظرونه طرح کیږي او د ښوونې روزنې سره د هریو تر څیړنې لاندې نیسو.

ب ـ دفلسفې او ښوونې روزنې د اړیکــی او مطــالعې دپلټنــې لپــاره دویمه څیره پداسې ډول چې د یو ښوونیز نظام د پروسې عناصر په تفکیک سره مطرح شي او فلسفې سره د هر یو اړیکه جلا جــلا تــر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بحث لاندې ونیول شي پدې صـورت کښـې د یـو روزنیـز نظـام عناصرچې هدف، برنامه، طریقه، وسیله او ازمایښت دي؛ هریو یـې طرحه کوو او اړیکه یې له فلسفې سره تر څېړنې لاندې نیسو کـه چیرې څېړنې او مطالعې ته په همدې ډول دوام ورکړو نو بحث به مو نور هم اوږد شي.

ج ـــ د پلټنې دریم شکل دادی چې فلسفه د خپلـو تعریفونوڅخـه د یوتعریف پربنسټ یوې خواته ږدو او اړیکه یـې د روزنـې سـره تـر څېړنې لاندې نیسو.

د ـــ دې ته په کتو سره چې فلسـفه اوروزنـه انسـاني مسـائل دي پخپله انسان چې د نړۍ موجود دی محور ونیسو په ټولـه کـې کلـه چې انسان ته د ځمکې پر سر وګوره نو وبه وینـو چـې انسـان یـوه اړیکه ده.او دا اړیکه اوبو، هوا ،خاوره، لمر، حمام له ځناورو سره اوپـه پای کې نوروانسانانو ته د اړتیاوو یوه ټولګه ده. له انساني غوښـتنو څخه ځینې غوښتنې تر دې کچې شدیدی وي چـې د دوی د ژونـد کولو سبب ګرځي او که چیرې دغه غوښتنې يې پوره نشي نو کیدای شي چې دا ډول انسانان خپل ژوند د لاسه ورکړي.

دبیلګې په توګه: که، اوبه هوا او یا هم رڼا په انسان قطع شي او پـه ژوند کې ورته ونه رسیږي نوطبعـاً دانسـان ژونـد ورسـره پاینښـت مومي، که چیرې زمونږ لیدلوری انسان ته لـه دې زاویـې څخـه وي نـوویلی شـوچې انسـان یـو کمـزوری اوضـعیف موجـود دی. هـــ بل عمومي لیدلوری چې دانسان په اړه موجود دی هغـه کـه چیرې د ژوند عوامل لکه هوا او اوبو په اړه پوهه ترلاسه کړو، وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا فکر وکړوچې انسان په دیگ بخاراو بالون کی د هوا ساتنه کوي، د بندونوپه وسیله اوبه ذخیره کوي او سوند د موادو څخه په ګټه اخستینې سره له الکتریستې (بریښنا) څخه روښنایي ترلاسه کوي د ځمکې له کرې څخه وځي او دبالون د ذخیره شوې هوا څخه په استفادې تنفس کیږي، او ددې وړتیا لري چې د بحرونو څخه تیل استخراج کړي د وراثت په علم کې پوهه درلودل دا توان لري چې کرنیز محصولات او نور نباتات څو چنده زیات کړي ویلای شوچې انسان یو توانمند موجود ده او کولای شي طبیعت د خپل ځان تابع کړي.

څرنګه چې ایریخمان ویلی دي

ټولنیز او طبیعي علوم مونږ ته ددې امکانات برابروي چې په طبیعت او ټولنې برلاسی شواو دټولنې پرمختګ په شعوري ډول رهبري کړو، د فلسفې موضوع پیدایښت، معرفت او ارزښت پیژندنه ده په پیل کې دښوونې روزنې موضوع زدکړه، لوستل، لیکل او شمیرل ده، په پورتني پوړکې، د ښوونې روزنې موضوع د پرمختګ پالنه، ذهني پرمختیا، فردي استعدادونه اوټولنیزه پالنه ده. که فلسفي اوښوونیز روزنیز مفاهیم په عمومي ډول په نظر کې ونیسو نو دلته پوښتنه راپیداکیږي چې ایا لومړی یې باید د فلسفې څخه پیل کړو اوکه د فلسفي کتنو پربنسټ دښوونې روزنې لاره هواره کمیت او کیفیت یې روښانه کړو.

یا برعکس که لومړی یې باید له ښوونې روزنې څخه پیل کړو. او وروسته یې فلسفه پیدا کړو؟ که دا پوښتنه د ښوونې روزنې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمختللو فیلسوفانو او د فکر خاوندانو څخه وپوښتو نو په وړاندې به یی ځواب دا وي، چې هر ډول روزنیز تدابیرله ځان سره فلسفه لري . د یادې پوښتنې له ځواب څخه دا پایله په لاس راځـي چې ګویا فلسفه دښوونیزومسائلو تعلیمي سازمانونو پرسر دتاج حیثیت لري او فلسفه د ښوونې او روزنې څخه وړاندې او روزنه ورپسې ده فلسفه دپیدایښت په اړه بحث کوي دپیدایښت ښوونیز ښـوونځي او اړوند مسائل بیلابیلو لیدلورو د رامینځته کولو لپاره زمینه برابـروي، او دغه حقیقت پخپله ښوونیز عقلانـي امـر دی، فلسـفه د ځـانګړو موضوعاتو سره کار نلري او موضوع یې وجود ده او دوجود موخه تـر ټولو دعامو مسائلو په بر کې نیـول دي پـه همـدې ډول فلسـفه د معرفت، دمعرفت څرنګـوالی، دمعرفـت ډولونـه، دحقیقـت سـره د معرفت اړیکه او د معرفت د ارزښـت سـنجي پـه اړه بحـث کـوي. اوپدې هڅه کې ده چې انسان د حقیقـت پـه لاس تـه راوړلـو او د نفس استکمال ته پاملرنه وکړي دغـه بحثونـه پـه مسـتقیم ډول د ښوونې او روزنې سره کار لري

ـ ښوونه روزنه د زده کړې سره کار لري. او زده کـړه هـم د هماغـه دمعرفت ترلاسه کول دی پدې برخه کې باید ښـوونکی پـه بشـپړ ډول د معرفت په څرنکـوالی اوماهیـت بانـدې پـوه وي. دښـوونیز سازمان بله موخه په ټولنـه کـې د سـالمو افـرادو د مونـدلو لپـاره دټولنیزو خصایصـو پالنـه ده. دفلسـفې بلـه موخـه د پیدایښـت او معرفت پیژندنې سـربیره ارزښـت پیژندنـه ده. پـه ټولـه کښـې د ارزښتناکو مسائلو له جملې څخه هنر اوښکلا ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنر څه ته وايی؟

په فلسفه کې دا ويل کيږي چې دهنرمندانو ښوونه او د هنرمند روزنه هغه کارونه دي چې ښوونځي او ښوونيز بنسټونه يې په غاړه لري چې له ډلې څخه يې هنر او شاعري ده. شاعران په ټولو قومونو او ټولنو کښې دټولنيزو افکارو په رغونه کې تر ټولو ستره او ارزښتناکه ونده لري په پوره پام سره له يوې داسې دورې څخه يادونه کولای شو چې د شعر ويل پکې دريدلي وي په تاريخ کې دشعر ترڅنګ نثر هم د فردي ژوند او دټولنې د فرهنګ په ساتنه کې رغوونکی رول لوبوي. اونور هنرونه لکه، نقاشي، فلم جوړونه، حکاکي، دګرافيک کاروونه، مجسمه جوړونه، ډرامه جوړونه، نڅاګانې اوپديدې. دا هر يويې پخپل ځای ارزښت لري دهنر دا ټولې څانګې په ښوونځيو اود لوړوزده کړو په موسسو کی ښوول کيږي اما د دې ټولو هنرونو تر څنک فلسفه هغه هنر دی چې په ټوله کې دروزنې مسئلی ته سازمان او مانا وربښي.

نوکولای شو ووايو چې روزنيزه فلسفه د ارونو مشخصه بيانونکې، د موخو ټاکوونکې او د روزنيزو طريقو څرګندوونکې ده.

د پيدايښت فلسفه د ټولنيز ژوند، بنسټونو، موسساتو(institutions) او هغه اړيکې چې په وسيله يې خلک په سازمان شوو ډلو کې يو دبل سره راټوليږي په اړه ده. دا ډول اړيکې او موسسات چې کورنۍ ، دولت، قانون، مجازات، ښوونه روزنه، دين،اقتصادي طريقې او داسې نور چې ددوی په قلمرو کې د فلسفې طريقه مشخصه او پياوړې ده اوغرض يې په نړۍ کې د پرمختګ په لور تلل دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دارزښت په اړه واقیعـات او پلټنــه د موسســاتو لــه مانــاوو ده. د لا روښانتیا لپاره یی بیلگه را اخلو، فرض کړئ چــې مــونږ ښــوونې او روزنې ته دیوې ټولنیزې وسیلې په سترگه گورو، په سر کې اړینه ده چې اړوند واقیعتونه، لکه تحصیلی پړاونه، اداري سیستمونه، مالي او حسابي چارې، دښوونکو استخدام او ټولې هغه ماشینی بنې چې په یوښوونیز او روزنیز نظام کې شتون لري تر بحث او څیړنــې لانــدې ونیسو. خو فلســفه غــواړي ددې ســربیره پــدې پــوه شــي چــې د ټولودستگاو ترشا هغه موخه چې موجوده ده څه ده؟

او هغه موخه د فرد او ټولنې د ژوند لپاره څه خدمت کولای شي؟ یــو ځانگړی نظام دیوښه ژوند، ښار، د شخصــیت وده یــا تــر دې چــې معنوي ارزښتونه په کومې مانا سره پیژني؟ ایا دغه دستگاه په ټوله کې یوه موخه که یوه عقیده او یاهم یوه هیله ده؟ اوکه داسی وی نو ایا دغه هیله او نظریه یې په دومره هڅو ارزي؟

دفلسفې او نورو علوموترمنځ عمده او اصلي اختلافات:

په هر علم کې ځانگړې موضوع تربحث لاندې نیــول کیــږي چــې پیژندنه ، معرفت او تفصیل یې اوږدوالی مومي. ډیر علــوم ځــانگړي کیږي اما فلسفه هڅه کوي چې ټولې نړۍ ته په یو ډول وگوري. اود ځانگړو علومو پایلې په یوې عمومي او جامع مطالعې سره راټولې او ترتیب کړي.

علوم هغه فرایض کاروي چې پخپله علمــاوو تــر مطــالعې او پلټنــې لاندې نیولي وي. دا ډول مفاهیم باید په فلسفه کې تحلیل شي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا دا ریښتنی دي که ناسم، مونږ د طبیعت د څرنګوالي او اساس په هکله پلټنې کوو چې د فلسفې موخه هم همدا ده.

لومړنۍ فلسفه د وجود(طبیعت او د نړۍ لومړنی او اصلي څرنګوالی) او معرفت پیژندنه (طبیعت او دانساني معرفت څرنګوالی) دي د ډیرو ستونزو او مسائلو حل لومړنیو اصولو ته مراجعه ده چې فلسفي تفکر پرې نایلیږي او کولای شي پیدا یې کړي.

مثلاً هغه وخت باید سخت تصمیمونه ونیسو کله چې د سیاسي او دیني مسائلو په لومړنیوو اصولو باندې پوه او د هغوی مفهوم راته روښانه شي چې بیا د بیلابیلو نظریاتو په رڼا کې په همدې مسایلو باندې فکر وکړو.

د فلسفې او ښوونې روزنې ترمنځ د مقایسوي اړیکې موندنه:

ــ فلسفه دعقلي علومو له ډلې څخه ده .

ــ په فلسفي بحثونو کې ژور فکر وجود لري.

ــ د فلسفې موضوع د پیدایښت پیژندنه ده.

ــ معرفت د فلسفې وړ بحث د عمده مسایلو له ډلې څخه ده.

ــ د معرفت اعتبار په فلسفه کې یو حس ګڼل کیږي.

ــ عقل ګرایي د هغه بحثونو له ډلې څخه ده چې په فلسفه کې طرحه کیږي.

ــ د فلسفې د بحثونو څخه یو هم ارزښت پیژندنه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ــــــ ازاده فلسفه د معارف اشرافو ته علوم دي.

ــــــ دعمده موخوڅخه يې د علاني ځواک پالنه ده.

ــــــ دنيوکيز تفکر موخه ښوونيز اوروزنيز نظام ده.

ــــــ دپيدايښت پيژندنه د ودې مهم عامل دی.

ــــــ په ښونيزو موسساتو کې ډير ټينګار پر دې دی چې د پوهې ترلاسه کول ممکن دی.

ــــــ په ښونيزو او روزنيزو ځايونوکې له حواسو څخه په ګټې اخيستنې ټينګار کيږي.

ــــــ پوهنيز او رياضيکي مسائل دعقلي استدلال په واسطه ثبوتيږي.

ــــــ په تربيتي خپرونو کې ارزښتناکه مسائل خوراډير دي. مثلاً: دانسان ښکلا،په انساني صفاتو دبشراو ټولنې اخلاق، دود، ځانګړتياوې دهغوی ښکلا او نور دي.

ــــــ خدای پيژندنه د ښوونې روزنې يو له بنسټيزو موضوعاتو څخه ده.

ــــــ په فلسفه کې عملي اونظري مسائل دواړه مطرح کيږي.

ــــــ په فلسفه کې د پيدايښت اوهغه شيان چې نه وي اړوند مسائل تر بحث لاندې نيول کيږي. ــــــ دپيدايښت له عوارضو څخه د علت او معلول موضوع ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـــــــ فیلسوفان د مادي او معنوي اړوند مسائل مطالعه او بحث پرې کوي.

ـــــــ فلسفه د حقیقت د کشف په لټه کې ده.

ـــــــ د فلسفې د بحثونوڅخه یو هم د ټولنې د ایډال انځور ده.

ـــــــ په سیاسي فلسفه کې د حکومتونو ډولونه جوړیږي.

ـــــــ په فلسفه کې د رښتیا او درواغو قضیو په اړه مطالعه او څیړنه تر سره کیږي.

ـــــــ په اسلامي ښوونه او روزنه کې تړاو.

ـــــ ښوونیز او روزنیز نظامونه د نظري او عملي موضوعاتو لرونکي دي د زده کړې په پروسه کې د پوهې موضوع شتون فرض ګڼل کیږي.

ـــــــ نزیکی قوانین عموماً لوړې اړیکه څرګندوي.

ـــــــ دښوونې روزنې په برخه کې مادي اومعنوي اړتیاووته پاملرنه کیږي.

ـــــــ ښوونه روزنه هم دحقیقت په تعقیب کې ده .

ـــــــ په ټولنیزو سازمانونو او علومو او همدارنګه روزنیز علوم،ایډیال ټولنه مطالعه کوي .

ـــــــ د ټولنې دګټورو اوسالمو افرادو روزنه د ښوونې او روزنې دمهمو اهدافو له ډلې څخه ده دښوونځیو په برنامو کې دحق او باطل میعارونه معرفي او ښوول کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ــــــ دنظري اخلاقو بحث د فلسفې دمهمو او ارزښتناکو بحثونو لـه ډلې څخه ده.

ــــــ دزیاتوالي په فلسفه کــې د ســترګو او ذهــن موافقــت مطــرح کیږي.

ــــــ دخپلواکۍ مفاهیم ، استقلال ، تجربه ، اړتیاوې ، زور او واک پــه فلسفه کې مطرح کیږی .

ــــــ(دفلسفې ستاینې)دپوهې دمینوالو پر مبنا ده.

ــــــ په فلسفه کې د ریښتنی پوهې ترلاســه کولـو امکــان مطــرح کیږي.

ــــــ په ښوونه روزنه کې د ،اخلاقي روزنه، اخلاق څه دي، بااخلاقــه څوک دی، د کورنې سره څه ډول چلند وشي، ټولنیز چلند بایــد څــه ډول وي، ښوونه روزنه د پیداینښت په ښکلا ټینګار کوي او په اړه یی بحث کیږي.

ــــ ښوونیز نظام تل د سترګو او ذهن سره کار لري یعنی دســترګو او ذهن مسائل د زده کړې د پروسې یوه برخه ده.

ــــــ هر یو، خپلواکي، فعالیت، اوتجربه هغه ټکي دي چې ښــوونکي پخپلو طریقو کې ورسره مخامخ کیږي.

ــــــ پوهه او هوښیاري د ښوونې روزنې موخه او موضوع دي.

ــــ د زده کړو په پړاوونو کې دپوهې اعتبار د منلو وړ ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فلسفې دهرې موضوع څخه چې يادونــه وشــوه دښــوونې روزنــې سره په مستقيم يا غير مستقيم ډول اړيکه لري.

د ښوونې او روزنې پيژندنه

ښوونه او روزنه هم دفلسفې په څير د خپلو پيچلو او لويو مسائلو لــه کبله ډول ډول تعريفونه لري چې ځينې يې په لاندې ډول بيانو:

ـــــ ښوونه روزنه يو دومداره، جــامع او دټولــو لپــاره فعاليــت دی د انسان او ټولنې د ودې د فرهنګ شتمني ده.

ـــــ هغه لاسته راوړنه ده چې د ټړلو او منظمو علومو څخه ترلاســه شوې او په وسيله يې عدالت ټينګيږي.

ـــــ دښوونې روزنې نظام : (د کلي سازمان جوړونه ده چې په وسيله يې د ټولو ډولونو او پړاونو پالنه او ښوونه دخلکو لپاره برابريږي.

ـــــ ښوونه روزنه د راتلونکي برخليک لپاره بنسټيز عامل ګڼل کيــږي او بايد انسانان په مختلفو وختونو کې د ټولنيزو بدلونونو لپاره چمتــو وي.

ـــــ دانسان د چلند د پرمختګ ټوله ايزې مرحلې ته ښوونه روزنــه وايي.

ـــــ ښوونه روزنه ټولنيزه مرحله ده، چې انسان پکې ټولنيزې وړتيــا او فردي ودې ته رسيږي دغه مرحله د بنسټونو په وسيله لکــه ، پــه ښوونځي، مدرسه، پوهنتون او داسې نورو کې تر سره کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ــــ ښوونه روزنه هغه سازمان یافته او ترلې زده کړه ده، چې د یو لړ علومو، مهارتونو اوهغه تفاهمونه چې د ژوند دټولو فعالیتونولپاره ارزښتمند دي د لیږدونې لپاره جوړه شوې.

ــــ هغو بدلونونه ته چې انسان یی دخپل نفس یا نوعې څخه ترلاسه کوي روزنه ویل کیږي.

ــــ زده کړه او پالنه د ښوونکي او زده کوونکي د ګډو اعمالواو چلند منظمه ټولګه ده.

ــــ روزنه یانې پداسې ډول د یو فرد چمتو کول چې نه یواځې د چاپیریال سره توافق پیدا کړي بلکې په هغه کې داخل او تصرف یې کړي او پایله یې د ځان او ټولنې د تل انکشاف او پرمختیا سبب وګرځي.

ــــ ښوونه روزنه د تجربې بیا جوړونه او سازمان ورکولو څخه عبارت ده پدې موخه چې دتجربې مانا پراختیا ومومي او فرد دراتلونکو تجربو دلارښوونې او کنترول لپاره ځواکمن کړي.
ــــ ښوونه روزنه د سم قضاوت او ځواک څخه عبارت ده.

ــــ ښوونه روزنه د فردي لارښوونې او ودې څخه عبارت ده.

ــــ روزنه د هغو سیستیماتیکومنظموهڅواو کوښښونو او د شخصیت د ودې پروسه ده چې د ټولنې په غوښتنه او د هغوی له اړتیاوو سره سم ورته لوری ورکوي.

ــــ ښوونه روزنه هغه هنر دی چې افراد د ژوند کولو لپاره چمتو کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دښــوونیزو نظریاتوپــه بیــان کــې د روزنیــزې مــوخې او د درســي موضوعاتو په ټاکلوکې د فلســفي موضــوعاتو څخــه ګټــه اخیســتل کیږي.

دبیلګې په توګه: ښوونکی فلسفي نظام ته په پاملرنې او هغه لــوری چې دانسان او نړۍ په پرتله یې لري دانســان لپــاره یــو ځــانګړی څرنګوالی په نظر کښې نیسي، یانې فلسفه او ښوونه روزنه یو واحد امر دی، چې فلسفه نظري بڼه او ښوونه روزنه یې عملي بڼه جوړوي. له همدې ځایه ده چې فیلسوف دانسان او نــړۍ اړونــد ټولــه ایــزه مطالعه لري او د یوځانګړي لید لوري څخه ورته ګوري اوهڅه کــوي چې دښوونې روزنې په وسیله هغه مقام چې دانسان لپــاره یــی پــه نظر کې نیولی لارښوونه وکړي.

دفلسفې او ښوونې روزنې د اړیکې پلټنې لپاره درې طریقې:

دلاڅېړنې په موخه د فلسفې او ښوونې روزنې د یوځایوالي اړونــد لاندې طریقې په نظرکښې نیسو او ترمینځ یې اړیکه په لاس راوړو.

لومړۍ طریقه: پدې طریقه کې دهغې څانګې په حیــث چــې د میتــا فزیک، انسان پیژندنې، او ارزښتونو پورې اړوند مسائل دي تر بحث لاندې نیســو. زده کــړه او پالنــه چــې خپلواکه پوهه ده او له پیژندنې او ارزښتونو ســره ســروکار لــري لــه فلسفې سره اړیکه ټینګوي نو زده کوونکي باید د فلسفي موضوعاتو لکه د نړۍ څرنګوالی، دمعرفت بنسټ او ارزښتونو سره بلدتیا ولري. له همدې لارې زده کوونکی د زده کړې پر مهال د علومــو د بیلابیلــو څانګو لکه فزیک، ژوند پیژندنه او هغه نظرونه چې فیلسوفانو د نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او انسان په اړه وړاندې کړي وکړای شي زده کوونکي پــه روښــنايي کې پريږدي. په درسي پروسه کې اخلاقي مسائل، د ارزښتونوبنسټ اود ارزښت لرونکو پريکړو د کولو څرنګوالی تر مطالعې لاندې نيسو.

دويمه طريقه: پدې طريقه کې د فلسفې سره د ښوونې روزنې اړيکه د فلسفې مباحثي مسائل د روزنيزو مسائلو په وړاندې ځای نيولی. او د يادو مسائلو ترمينځ اړيکه په چلند اوپايلــه کــې څرګنــديږي پــه پوهنيزو بحثونو کې ښوونکي او زده کوونکي پدې توانيږي ترڅو لــه منطقي ، استقرايي، کره، او نورو د حل لارو چارو څخه ګټــه واخلــي د مسئلې دحل طريقه د هغو ګټورو طريقوله ډلــې څخــه ده چــې د زده کوونکواو ښوونکو په فکري وده او د مفاهيمو په پوهولو کــې خــورا ارزښتنمنه او د زده کوونکو پام د مسائلو حل تــه اړوي. او لارښــوونه ورته کوي يانې د کتنې، ازمايښــت، مطــالعې او د ډول ډول فکرونــو پلټنه په نظري او عملي طريقو زده کوي خپل فکرونه ځواکمن کړي ترڅو پخپله د فکر خاوندان شي.

دريمه طريقه: پدې طريقه کې کولای شو فلسفه د تيورۍ او ښــوونه روزنه د عمل په توګه وپيژنو. څرنګه چې فلســفه مــونږ لــه نــړۍ او انسانانو سره بلدوي نو دا ډول پيژندنه زمــونږ پــه شخصــيت اغيــز اچونکې هم ده. د فلسفي نظرياتو لوســتل يــو ډول ځــانګړې پــام اړونکې څيره لري چې د وګړو پام ځان ته را اړوي. دا پام د ښــوونې روزنې اود فلسفې يوه برخه جوړوي همدې مطلب تــه پــه کتوســره جان ديوی ويلي: که مونږ وغواړو چې ښوونه روزنه د بنسټيزو عقلي اوعاطفي ليدلورو د جوړولو په ډول نسبت طبيعت او هــم شــکلو تــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګڼو نو پدې حالت کې شاید فلسفه د بشپړې نظریې په توګه او یا هم د نظري ښوونې او روزنې د اساس په توګه تعریف کړو.

ښوونې روزنې او ارواپوهنې ترمنځ اړیکه

۱۸۷۹ کال د ارواپوهنې د علمي کېدو کال دی. د شلمې پیړۍ په پیل کې اروا پوهنه د ژوندیو موجوداتو د برخورد څېړنې د عنوان وپیژندل شوه او له ۱۹۳۰ تر ۱۹۴۰ کال پورې دود وه. اما اوسمهال د اروا پوهنې پیژندنه هم د برخورد او هم ذهني مالوماتو ته اشاره کوي، په پای کی کولای شو اروا پوهنه په دې ډول تعریف کړو. اروا پوهنه د مطالعې او ژوندیو موجوداتو د چلند او ذهني مالوماتو له علمي پلټنې څخه عبارت ده او د انسان چلند پورې اړوند څېړنه کوي. تر څنګ یې عمل هم بیانوي اروا پوهنه په انفرادي او ډله ایزه توګه دانسان چلند اوذهن تر څېړنې لاندې نیسي د فکر کړنې یې بیانوي او هڅه کوي تر څو وښایي چې د بشر د سلوک ډول تر کومې کچې عقلي، غریزوي او یا هم دودیزه بڼه لري.

په ۱۹۱۰ لسیزه کې والتر لیپمن دا نظر ورکړ چې زمونږ د سیاسي فکر یوه لویه نیمګړتیا داده چې د اشارې پرته غواړو انسان ته د سیاست له علم څخه خبرې وکړو. دنظري څېړنې څخه وړاندې موضوع څېړونکی باید دانسان په اروا باندې پوهنه پوه وي. دا چې ټول پدې اند دي چې د ټولنیزې پدیدې علمي پلټنه باید د اروا پوهنې پر بنسټ ولاړې وي. د بشر د طبیعت پورې د اروا پوهنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړوند واقیعتونه باید د لومړنیو سیاسي مفکرینو پــه خیــر ونــه منــو، بلکې په مستقیمې کتنې او تجربوي ډول سره یې واقیعــت پیــداکړو چې په پای کې به زمونږ څېړنه ترسره او ګټوره کــړي، چــې دا ډول کړنې ټولنیزو پلټونکو په ټوله ایزه توګه منلي او تر ډیره پــورې د اروا پوهنې کلید د انسانانو د فعالیتونو د پرانستلواو سلوک لپاره پــه کــار وړل کیږي. اروا پوهنه د انسانانو انفرادي او ډله ایزې کړنې تحلیلوي او دانسان د ژوند له ټولو بڼو لکه ښووونې روزنې سره سروکار لــري د ټولنو په پرمختګ او او دانسانانود مسائلو په پیچلتیا کې ارواپوهنــه ستررول لوبوي یانی ارواپوهنه د علومو په پرمختګ سره نــوره هــم پراختیا مومي او ددې تــوان مــومي ترڅــو د انســانانو ســتونزې او مسائل په غوره طریقو سره حل کړي.

د راوا پوهنې طریقې:

هر عمل چې دانسان له لوري ترسره کیږي له بیلابیلو اړخونو څېړنه کیږي. مونږ په اروا پوهنه کې له داسې پیښو سره مخامخ کیږو، چې هره یوه یې د چلند سره سمه ټاکــل کیــږي، د یــادونې وړ ده چــې هرعمل مــو بایــد د ځــانګړې پــاملرنې وړ وګرځــي یــانې د پیښــو دسموالي او ناسموالي څېړنه مطرح نده.

عصبي طریقه ـــ زیستي: (NEUROBIOLOGICAL APPROACH)

دانسان مغز د میلیاردونو حجرو په درلودلو سره د بدن پیچلې برخــه جوړوي ټولې اروایي پیښې پداسې طریقه د مغز او عصبي سیســتم په فعالیت کې دي چې د ژوند د عصــبي پیښــو او ذهنــي معلومــاتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیخبناه ګڼل کیږي. او په اړه یې پلټنه کیږي د اروا پیژندنې پلټنه چې پدې برخه کې کار کوي د مهمو مسائلو په رامنځته کولو سره وایــي چې د مغز، چلند او تجربې ترمینځ د نږدې فعــالیتونو پــه تــرخ کــې منځته راغلی ده.

سلوکي طریقه: (BEHAVIORAL APPROACH

په سلوکي(برخورد) پیښو کې هغه ســلوک چــې د لیــدنې وړ وي ترمطالعې لاندې نیسو ددې پیښو بنسټ ایښوودونکی یو امریکایې اروایوه چې واتسون نومیــده ؤ. واتســون متوجــه شو چې له داخلي لارې دانسان د اعمالو مطالعــه ګټــور لیــد لــوری نلري، که چیرې اروایوه وغواړي چې له دې لارې یې مطالعه کړي نو لازمه ده چې د لیدنې وړ وي

واتسون د نیمې پیړۍ په موده کې په اروایي لیــدلوري کــې بــدلون راوســت. خوځنــده اروایوهنــه دهغــو ځوابونــو پــه وړانــدې چــې د خوځښتونو په مقابل کې ارایه کیږي ځیړنه کوي، او پام یې دیتــه ده چې کومې جایزې کولای شي چې د ځوابونو د ځواک عامل وګرځــي او له کومې لارې کیدای شي چې د تشویش او تنبیــه د ځیــرې پــه بدلون سره د چلند د پیاوړتیا او چوپتیا سبب وګرځي.

طریقه پیژندنه: (COGNITIVE APPROACH)

ددې لارې د پلویان پدې عقیده دي چــې د انســان د اخــذې حس یو غیرفعال حس دی ځکه چې د انسان مغز پــه فعــال ډول د خبرتیاوو ترلاسه کولو وروسته په پلټنه لاس پورې کوي او په تجربو او زده کړو سره کولای شي په نورو معقولو او مسئلو پوه، حل او نوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدلونونه پکې رامنځته کړي دا لارې نفي کوي او پــه جوړښــتي بڼــه کړنې او ذهني مالومات مطالعه کوي.

مونږ باید دا منو چې د(R ـ S) ارواپوهنه د ساده سلوک لپاره بســنه کوي اما ارواپوهنه تر ډېره په په زړه پورې بڼو سره د ذهني پام پــه نه موجودیت سره هم په علمي توګه سلوک مطالعه کوي.

د پدیدې پیژندنې طریقه: (PHENOMENOLOGICAL APPROACH

دا کړنې تر ډېره د یو فرد په ځانګړو تجربو ټینګار کوي. د بیلګې پــه توګه امکان لري چې دوه کسان د یو واحد موقعیت په اړه په بشــپړ ډول له ځان څخه متفاوت نظرونه څرګند کړي. دا نظریه باور پــدې باور ده، چې خپله د هغوی څخه د پوښتلو او څیړنو لــه لارې د خپلــې طریقې د بیان لپاره د هغوی کړه وړه په بشپړ ډول وپیژني. دهغــوی اعمالو ته په کتو سره دغه نظریه هم د پیژندلو دیــوې طریقــې پــه توګه تایئدوی. ترڅو کړه وړه ددې په توپیرچې پیښــې وپیژنــو او د پیښو د درک په څرنګوالي هم ټینګار کوي.

پدیده پیژندونکي په ګونګو او مبهمو موضــوعاتو او مســا ئلو عقیــده نلري، او پر دې معتقد دي چې انسان له ځان څخه پرتــه د بهرنــي ځواک د لوبو څیز نشي جوړیدای بلکه انسان یو خپلواک موجــود دی چې د ټاکنې حق لري او دیو کوچنې کوونکې انګیزې لرونکــی ده او خوښیږي او مینه لري ترڅو ځانته پرمختګ ورکړي. په همدې دلیــل یی په کړنو ځیني پوهانو(انسان ګرا) د پدیده پیژندونکو په نوم یاد کړي. او دا څرګنده ده چې د انسان د شخصیت د ودې او جوړښــت

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبب ارثي او محيطي عوامل دي او پدې برخه کې ښــوونه روزنــه د لارښوونې او لوري ورکولو رول لوبوي. یانې ښوونه روزنه د محيطي او ارثــي تــاثيراتو عوامــل د انســان شخصــيت د ودې پــه منظــور سازماندهي او لوری ورکوي.

د اروا پوهنې او ښوونې روزنې ترمنځ توپير

اروا پوهنه اوښوونه روزنه پخپلو مسلسلو موضــوعاتو کــې یــوه ګــډه موضوع لري چې له اروایې جوړښــت څخــه عبــارت ده، یــانې دواړه علوم د انسان په اروايي جوړښت اخته دي یوازې پدې تــوپير ســره چې هره پوهه د یادې موضوع مختلف اړخونه په جــلا جــلا ډول تــر مطالعې او پلټنې لاندې نيسي.

پدې اړه د ښوونې روزنې پلټنه په داســې ډول ترســره کيــږي چــې ښوونه روزنه باید په کومو طریقو، په څــه ډول توکــو، پــه څــه ډول داخلي مالوماتو او مطالبو سره انسان تــه وليــږدول شــي تــر څــو د انسان د شخصيت اړوندې مشخصې ځانګړتياووې په لاس راشــي خو دا اروا پوهنه له دې ډول مسائلو سره سرو کار نلري. اروا پوهنه د انسان داروايي پرمختګ مقررات د ژوند په مختلفــو پړاونــو او هغــه اروايي ځانګړتياوې چې د ښوونې روزنې د تاثيراتو په پایله کــې پــه انسان کې راځي تر مطالعې اوڅيړنې لاندې نيسي. پــدې اســاس د انسان په اروايي بڼه کښې بدلون او دښوونې روزنې په څانګه کښې پلټونکی د روزنيزو فعاليتونو د پایلی په توګــه شــميرل کيــږي ددې قوانينــو پــه بــدلون پوهيــدل د اروا پــوهنې بنســټيزه موضــوع ده. د ښوونې روزنې او اروا پوهنې ترمينځ بل توپير پــدې کــې ددی چــې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارواپوهان، درسي، ښوونيز او روزنيز مسـائل او ميتودونـه د ارواپـي پرمختګ عواملو په توګه منلي پداسې حـال کـې چـې لـه درسـي مسايلو، ميتودونو، تجهيزاتو لوازمو او نور چې د ښـوونې روزنـې پـه څانګه کې ترې ګټه اخيستل کيږي د روزنيزو علومو د يو عالم لپاره د يو اساسي دندې او وسيلې په توګه د منلو وړ دي.

ګروټ هوف پخپلوڅيړنو کې ليکي چې د ښوونې روزنې او ارواپوهنې ترمنځ سربيره پردې چې نږدې اړيکې لري نو په پرمختګ کې هـم دواړه يو بل ته اړتيا لري.

ګروټ هوف پدې باور دی چې ارواپوه بايد دانسان د بدن داخلـي جوړښت چې تر روزنې لاندې نيول کيږي پرې پوه وي.

همدا ډول د روزنيزو علومو پوهان بايد پوه شي چې روزنيز مسائل او موضوعات په کوم ډول دانسان د رواني حقايقو پورې پـه پرلپسـې ډول جوړ شي. په مشخص ډول ويلی شو چې ښوونکی پخپلو درسي او روزنيزو فعالتونو کې داړتيـاوو، احساسـاتو،عواطفو، تمـايلاتو او د انسانی شخصيت د نورو ځانګړتياوو پيژندنې سره سرو کار لري که چيرې ښوونکی د زده کوونکو په دغو ځانګړتيـاوو پـوه نـه وي نـو پوهنيز فعاليتونه به يې له داسې ستونزو سره مخ شي چې بيا تـرې دوی هيڅ ډول ګټه نشي پورته کولای.

پدې برخه کښې ښوونکی او ښوونه روزنه د ارواپوهنې مرستې اوپه اړه يې مالوتو ته اړتيا لري. علمي څيړنو ښـودلې چـې ارواپوهـان او ارواپوهنه هم ښوونې روزنې ته اړتيا لري. يانې له پـوهې او عملکـرد پرته له ستونزو سره مخ کيږي کله چې ارواپوه د انساني شخصـيت

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حقيقي ودې، موجوديت او د انسان په اروا ځـان پوهـوي، نـو د لاپوهيدو لپاره د ښوونيزو او روزنيزو عواملو پيژندلو ته اړتيا پيداکوي. ځکه د انسان اروايي وده او پراختيا په هـر ډول چـې وي لـه خپـل ځواک څخه نه ترسره کيږي. بلکې روزنــه او عوامـل يــې دي چــې دانسان اروايې ودې ته شکل ورکوي يانى له ښوونې پرته د انســان هر ډول پرمختګ امکان نلري.

نو کله چې اروا پوهنه د انسان شکل او ځانګړتيا په ثبــوت ورســوي. روزنه بايد د خپل کار د بنسټ په توګه په نظر کښې ونيســي. پــدې برخه کې اروا پوهنه د ښوونې روزنې مرستې ته اړتيــا لــري، او لــدې پرته د شخصيت ځانګړتياوې د پوهيدو وړ ندي. په همــدې ترتيــب ښوونه روزنه او پلان شوې موخې هغه وخت په ډاډ ســره د منلــو وړ دي. چې د يو پلټونکي شخصيت د جوړښت په برخه کښې موجودې وي، او همدا مالومات او خبرتياوې د اروا پوهنې په مرســته پــه لاس راځي د ښوونې روزنې او اروا پوهنې د مطالعې موضــوع پداســې ډول سره ورته والى لري چې تر ډيره د دواړو عمومي اهــداف او مســائل سره يو ډول دي لکه د زده کړې وده او پالنه، د فرد وده او پرمختګ اودغه راز د ټولنيزو اړيکو پلټنه د ښوونې روزنې دبنسټيزوموضــوعات څخه ده.

د مسائلواو موضوعاتو د علمي او غوره څيړنــې پــه موخــه د فــرد او ښوونې روزنې وده، انکشاف او ټولنيزې اړيکې د هغو علومــو د پــايلو څخه ترلاسه شوي چې د ودې انکشاف او ټولنيزو اړيکې تر څيړنې او پلټنې لاندې نيسي ګټه پورته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وزن د زیاتوالي، قد او سر وده او پرمختګ دغوره والـي او مهـارت په کارونو کې ده

اروا پوهنه دهغو علومو له ډلې څخه ده چـې د قوانینـو اړونـد لکـه د پرمختګ پرنسپونه، ځانګړتیاوو، اروایي مشخصاتو د مختلفو کالنیو پړاوونو د مالوماتو د زده کړې اساسـات، علمـي خبرتیـا د ښـوونې روزنې په واک کې ورکوي.

لازماً د اروا پوهنې د قوانینواو پرنسپونو د پیژندلو پرته طبعـاً ښـوونه روزنه په ستونزو کې ښکیل کیـږي، دیـو سـالم شـخص روغتیـا او سلامتیا د دواړو علومو یوه ګډه موخه ده.

دفکر سلامتیا: له نورو سره د برابرۍ او همغږۍ قابلیت څخه عبارت ده. بدلون د ټولنیز او فردي چاپیریال سمون او دشخصي تضـادونو او تمایلاتو حل په منطقي، عادلانه، او مناسـبه توګـه د دواړو علومـو دپاملرنې وړ ده.

دانسان بنسټیزې اړتیاوې:

افراد د روغتیا د ترلاسه کولو په موخه کومو څیزونو ته اړتیـا لـري؟ دا پوښتنه مونږ ته د انسان د بنسټیزو اړتیاوو د پلټنې او موندنې لپاره لارښوونه کوي ترڅو پدې اړوند د اړتیاوو پنځـه ګـوونې سـطحې او ددغو اړتیاوو ارزښت او ونډه دانسان په شخصیت ،صحت او دروغتیا په بحث کې مطرح کوو.

د اړتیاوو کچه (اندازه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ابرهام مازلو په انــد د بنســتيزو اړتيــاوو پينځــه اصــلي شــميرې موجودې دي. چې کولای شو دهغو پــه لومړيتوبونــو ســره اړونــدې اړتياوې وويشو. دهغه له نظر سره سم په پيل کې بايد د ټيټې کچې اړتياووې تر هغې کچې حل شي ترڅو فرد وکــولای شــي د لــوړې کچې د اړتياوو پوره کولو په لوراقــدام وکــړي د مــازلو پــه واســطه مشخصې اړتياوې د وړانديوالي په شمير عبارت دي له:

۱ــ فزيولوژيکي اړتياووې؛

۲ــ ساتندويه او روغتيايي اړتياووې

۳ــ عاطفي او احساساتي اړتياووې

۴ــ د نفس غوره اړتياووې؛

۵ ــ ځان موندونکی اړتياووې؛

فزيولوژيکي اړتياووې

اکسيجن، خواړه، اوبه، له بــدن څخــه د خارجيــدونکو مــوادو دفــع، جنسي تمايلات او فزيکي فعاليتونه د فزيولوژيکي اړتيــاووې مهمــه برخه ګڼل کيږي.

ددې اړتياوو پوره کيدل اړين دي که چيرې ورته لاسرسې ونه شــي نو ژر تر ژر بايد د اړتياوو د بشپړلو لپاره هڅې وشي ترڅو يــې ژونــد وژغورل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیلګه: که چیرې په تنفس کښې ستونزه رامنځته شوې وي، نو هرمرو باید مناسبه هوا د تنفس د ودې په موخه تنفسي دستګاه ته داخل کړای شي که نه په ځو شیبو کښې به فرد خپل ژوند دلاسه ورکړي.

ساتندویه او روغتیایی اړتیاوې

ددې اړتیاوو اساس د زیان رسوونکو محیطي عواملو او عناصروڅخه ځان ساتنه او لریوالی دی. پدې سربیره شخص باید دا احساس کړي چې د موجوده ټولنیزو خطرونو څخه په امن کې دی او په وړاندې یې ساتنه کیږي او د ناروغانو د فزیکی اړتیاوو د تامین او ترلاسه کولو لپاره د لاسونومینځل او د بوی د لیږدونې د مخنیوي په موخه د استریل د طریقو څخه ګټه واخیستل شی.

عاطفي اواحساساتي اړتیاوې

ټول انسانان مینې او محبت ته اړتیا لري هغه نوي زیږیدلي ماشومان، چې د مینې او محبت څخه بې برخه دي. که د هغوی فزیولوژیکي او ساتندویه اړتیاوې پوره هم وي بیا به هم ژوند کول ورته خوند نه ورکوي.

لویان او ځوانان هم مینې محبت ته اړتیا لری او دا هیله لري ترڅو یو دبل په غم او خوښۍ کښې شریک شي چې ددې اړتیاوو د نه بشپړېدو په صورت کې ورته ناروغی، جدایي پیښیږي.

د نفس غوره اړتیاوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هرڅوک غواړي چې په ټولنه کې د یو ارزښتمند انسان په توګه ژوند وکړي او وپیژندل شي هغه باید په نفس باور ولـري او دا احساس کړي چې په ټولنه کې پیژندل شویدی د کورنۍ او خلکو په وړانـدې محترم دی که چیرې دغه اړتیاووې پوره نشي نو انسانان به یو د بل په وړاندې د درناوی په لور هومره تمایلات ونه ښیي. او همدا ډول د ناهیلی، بی کفایتي او پریدوالی احساس به پکې پروت وي کورنۍ او پالونکي کولای شـي پـه نفـس پـورې تړلـې اړتیـاووې اومرسـته غوښتونکي د اعتقـاداتو او ارزښـتنو د منلـو پـه وسـیله د ترلاسـه کیـدونکو اهـدافو د ترلاسـه کولولپـاره هڅـې کـوي او د هغـوی اسانتیاوې او ملاتړد ټولنې یا په ټولنه کښې د مهمو اشخاصوله خوا پوره کیږي دغه عمل یو ارزښتمند حس ګټل کیـږي چـې چـې منـل شویو کسان ته یې زیاتوالی او غوروالی ښښي.

ځان موندونکې اړتیاووې

د اړتیاوو د غوره والي او لوړوالي له پلوه د نفس اړتیاوې تر نورو مهمې او لوړ مقام لري. چې په ژوند کښې لوړې کچې ته د رسیدو لپاره امکانات پکـې شته.مازلو هغه کیفیتونه چې بالقوی څخه په بالفعـل واردیـږي پـه ترتیب سره په لاندې ډول ویشي.

۱ـ د ځان او نور منل

۲ـ په کورنیو او باندنیو ستونزو د تمرکز علاقه

۳ـ دنیوکې توان او ځواک

۴ ـ د نورو لپاره د خوښۍ او غم احساس

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ ـ ټولو خلکو ته درناوی کول

۶ ـ د ښيګڼو او بد ګڼو ترمنځ د توپير توان

د تئوری مازلو د پکار وړنې لار:

د مازلو د بنسټيزو اړتياوو د مراتبو په لړۍ کې ساتندويه طرحې، داطلاعاتو په راټول، برنامه ريزي، طرحې او ارزيابي کارول کيږي.

په انساني شخصيت کې د اړتياوو ونډه او ارزښت :

داسې ښکاري چې د مازلو په هرم کې فرد تل د خپلو اساسي اړتياوو د بشپړتيا لپاره هڅه کوي همدا ډول که دانسان يو شمير اړتياووې پوره کيږي نو په بشپړيدو سره يې نورې هغه رامنځته کيږي او هغه فرد چې ټولې اړتياووې يې له مينځه تللي تر اوسه د نورو شيانو په لټه کې دی.

بيلګه: امکان لري، چې تاسو د ځان د ښکلا غوښتنې ځواک زيات کړی او هنري توکو ته لاسرسی پيداکړی او يايې زده کړې ته ډير وخت ورکړئ. پدې سره نوي څيزونه تعقيب کړئ او په هوښيارتيا سره يوې ځانګړې څانګې ته ورسيږئ د مازلو د نظريې د منلو څخه دا نتيجه اخلو چې د بشر د پيدايښت ګوهر ولاړ ندی او تل هڅه کوي چې د نړۍ په بدلونونو کې ځان د برابرۍ په حالت وګوري نني انسان د پرمختګ په حالت کښې دی چې دغوره مواردو د لاسته راوړلو لپاره هڅه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا عقیده څرګندوي چې دانسان د بدن غړي له پیدایښت څخه تــر مړینې پورې د ودې او انکشاف په حالت کې دي.

روغتیا اوسلامتیا څه ته وایی اوسالم څوک دی؟ :

کولای شو روغتیا د هغو مشخصو میعارونو په وسـیله چــې د عمــر، جنس، ټولنې او سیمې اساسي عواملوپورې تړلي دي وپیژنو.

د اکولوجستانو له نظره سالم انسان هغه څوک دی، چې د جســمي، فکري، اروایي او اجتماعي پلوه سالم، بی عیبــه، خــوښ، فعــال، لــه سیاسي بڼو باخبر، له اقتصادي پلوه تولیدونکی او له فرهنګــي پلــوه مسئول وي. لنډه دا چې د اروایي روغتیا موخه لــه ټــولنیز چاپیریــال سره ځان جوړونه ده. یانې هغه چاته سالم ویلی شو چې هم خپل او هم د نورو له نظره ټولنیز چاپیریال سره برابر او وتوانیږي څو خپلــو دوستانو او ګاونډیانو سره د له کوم فشارپرته په هوسـاینې ســره ژوند وکړي همدا ډول د اروایي روغتیا یوه نښه دا ده چې په څه ډول یو، په هماغه ډول ځان وپیژنو. او هغه څوک چې اروایي روغتیا نلري تل په ستونزو او جنجالونو کې اخته وي ځان کله بیوزله او کلــه هــم ځواکمن ګڼي د ځان د وروسته والی لپاره عذر وړاندې کــوي او پــړه یې د نورو په غاړه اچوي او برعکس څوک چې اروایي روغتیــا لــري نود ارام او هوسا ژوند څخه برخمن او له ځان ښوودنې، بد اخلاقــي څخه لریوالی غوره کوي کــوي او تــل د پرمختــګ پــه لارې پســې ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په يوه ټولنه کښې د انسانانو د روغتيا مهمه برخه په فـردي روغتيـا پورې ترلی ده او بايد د افرادو د اړتياوو سره متناسبه ټکنالوژۍ پکې وجود ولري اما د دريمې نړۍ هيوادونو په ټولنـو کښـې داسـې يـوه سلسله مسائل دخيل کړي چې له اړتياوو سره يی هـيڅ تناسـب او ورتوالی نلري.

دې هدف ته پام سـره Public health او health science د سـلامتيا ساتنه او پرمختګ ده.

مونږ يوازې (Promotion) نلرو،بلکې (protection) هم لرو.

ددې دواړو لپاره بايد يوشمير اقدامات وشي چې دا اقدامات بـه پـه حقيقت کې د صحت تعريف وي خو وړاندې تر دې بايد سلامتيا هم تعريف کړو.

د سلامتيا ماناوې د مختلفو ليدلورو له نطره تر څيړنې لاندې نيسو او وبه ګورو چې د تامينولو لپاره يې په څه ډول ننۍ پوهې تـه رسـيدلي يو چې د ننني طب په نوم يادېږي.

ددې مفاهيمو له پوهيدو وروسته دا پوښتنې را ولاړېږي چې سلامتيا څه ډول اندازه کيږي او د ترلاسه کولو لپاره يې بايد کـوم اقـدامات وشي؟ او د اندازه کولو لپاره يی له کومو لارو کار واخلو؟ هغـه کـه د جسم او اروا سلامتيا وي.

په واقعيت کې سالم هغه څوک دی چې جسم او اروا يې سـالمه او په سالمه ټولنه کې ژوند وکړي. سلامتيا نه يو لوری او نـه يوکميـت دی، بلکې يو کيفيت دی او د کيفيت اندازه کول هميشه نسـبي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې سره یی مونږ څلور تعریفونه په لاندې ډول وړاندې کــوو او پــه پای کې به دا څرګنده کړو چې کوم تعریف نن د منلو وړ ده.

لومړی تعریف: چې نړیوال روغتیایي سازمان WHO منلی په لاندې ډول دي: سلامتیا بشپړه جسمي، اروايي او اجتماعي هوساینه ده. په حقیقت کښې هغه وخت سالم کیدای شــو چــې دپورتنیــو درې واړو طریقو ترمینځ برابروالی تامین. او لږ تر لږه باید اجتماعي، جســمي او اروايي هوساینه ولرو دا هغــه تعریــف ؤ چــې نړیــوال روغتیــا یی سازمان تــه د منلــو وړ ده او پــام مــو وي چــې جســمي، ارواېــي او اجتماعي هوساینه په مختلفو ټولنو کې مختلف وي. پدې سره مــونږ باید یوه طریقه وکاروو چې ترې پــه ګټــې اخیســتنې ســره روغتیــا ترلاسه کړو کولای شو دا تعریف د ټولنې دسمولارو ســره پرتلــه او په نظر کې ونیسو.

دویم تعریف: که د اناتومي او فزیولوژي ترمینځ نسبي تعادل او اغیز یې په سلوک باندې وي نو فرد سالم دی یانې له اناټومیــک نظــره نیمګړتیا نلري اوکه چیرې نیمګړتیا هم وي نو پدې تــوانیږو چــې د نیمګړتیا، ټولنې او خپل سلوک ترمینځ برابروالی ټینګ کړو، لکه هغه معلولین چې له جګړې وروسته بیــا د ځــواک خاونــدان شــوي وي. نوې ځواکمني: نوې ځواکمني چې یو معلول نوی ځواک یــا قــدرت ترلاسه کوي. لکه د هغو وګړو په څیر چې سترګې یې دلاسه ورکړی وي. په هغو تمرینونو چې ګوري غوږونه یې ځواک مومي او وروســته داسې کارونه ورته وسپارل شي چې ترسره کولو توان یــې لــري او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دځان او ټولنې لپاره ګټور وګرځي. پدې صورت کې ويلای شـو چـې هغوی نوي ځواکمن شوي.

بيا ځواکمني: د پخواني قدرت بيرته راګرځيدل د يو نوي قدرت پـه توګه. لکه د پروتز اېښودل د هغه معلول لپـاره چـې خپـل لاسـونه اوپښې يې د لاسه ورکړي وي.

ددې تعريف پربنسټ هر عامل چې د بدن اناټوميک او فزيولوژيـک تعادل لمنځه وړي نو دناروغۍ لامل به وي او که چيرې مـو د بـدن د اناټوميک او فزيولوژيک صحت ترمنځ تعـادل ټينـګ وي نـو مـونږ سالم يو.

دريم تعريف: نړيوال روغتيايي سازمان کولای شـي څـو د لـومړني تعريف په وړاندې دا تعريـف ارائـه کـړي چـې دلـومړي تعريـف د مفاهيمو سربيره څو نور مفاهيم هم ورسره موجود دي سـلامتيا تـل په منفي طريقو اندازه کيږي.

د بيلګې په ډول:

هيڅکله هم داسې نه وايو چې څو کسان واده لري، بلکې ويل کيږي څو کسانو په کال کې طلاق اخلي، يا څومره ماشومان په کـال کـې خپل ژوند د لاسه ورکوي، په همدې دليل هغه طريقې چې د سلامتيا لپاره دي منفي دي. چې يوله دغو طريقو څخه IMR طريقه ده.

ديوکال څخه د کم عمره ماشومانو مړينه

X ۱۰۰۰ Infant Mortality Rate ـ I.M.R

د هماغه کال ټول زيږيدلي (ژوندي)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سلامتیا د اندازه کولو لپاره درې طریقې:

۱ــ Infant mortality rate IMR

۲ــ Maternal mortality rate M M R

۳ــ Life Expetectancy

د ((MMR)) طریقه دحاملګي یا زیږون پرمهـال د میندو د مړینې لامل ګرځي .

دزیـږون او بـارداري لـه امله پـه کـال کـې د میـندو مړینـه

I .M .R ــ XK ــ ۱۰۰۰۰۰ ــ

په هماغه کال د ژوندیو زیږیدلو شمیره

او دا څرګندوي چې ۱۰۰۰۰۰ماشـومانوپه زیږولـو سـره څـومره میندې خپل ژوند له لاسه ورکوي.

په ایران کې ۴۵ میندې په اروپایی هیوادنو کې ۱ مـور او پـه ځینـو افریقایي هیوادونوکې د نږدې ۱۲۰ میندې خپل ژوند دلاسه ورکوي.

د ژونـد هیلـې یـا ((Life Expectancy)) طریقـه چـې د نړیوالـو طریقوڅخه ده دا ښیي کله چې یو ماشوم پیداکیږي د هرې تـولنې محیطي شرایطو ته په پام سره انتظار کوو چې څو کاله عمـر لـري. په ایران هیواد کې د ۶۲ څخه تر ۶۵کالو پورې وي، او تل د ښـځینو د عمر اوسط له ۲ څخه تر ۳ کـالوپورې ډیـر وي خـو پـه ۱۴۵و ۱۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلني کښې د ښځینه و مړینه د نارینه و په پرتله دوه برابره ده. چې ددې مسائلو علت د زیږون او بارداری پورې تړلی دی او کولای شو چې دغه دوره د ((Fertility age)) یا بارداری په نوم یاد کړو. په جاپان کښې د ژوند هیلو طریقه پینځه اویا ۷۵ کاله وه چې اوس ۸۶ کالوته رسیږي.

تعریف: نړیوال روغتیایي سازمان وایي که چیرې د ناروغۍ هیڅ یوه نښه مو په ځان کې موجوده نه وي او پدې وتوانیږي هغه کارونه چې غواړئ په سمه توګه ترسره کړي نو که یې پخپل وخت ترسره کړل دا د سلامتیا یوه نښه ګڼلی شو.

کیدای شي یو شخص د ډول ډول کارونو ترسره کولو لپاره کافي انرژی ولري، خو دلته اړینه داده چې هغه کارونه باید پخپل وخت ترسره کړي د تعریف په دوام کې د مهمو مسائلوترشا روحیې درلودل ځکه مهم دي چې دانساني هورمون تغیرات سالم دي، ډیری وخت ځواکمنه روحیه ولري او د ناروغۍ سره هیڅ اړیکه او نښه ونلري په همدې ډول باید کاري پوتنشیل ولري او په مناسب وخت کې خپل کار ترسره کړي په لومړني تعریف کې چې د سلامتیا په هکله وړاندې شوه. د هرډول ناروغۍ نشتون یې سلامتیا ګڼله او دا تعریف یې د طبابتي ژوند BIO MEDICAL تعریف په نوم ونوموو. یانې هر هغه څوک چې ناروغۍ (کلینکي نښې) نلري سالم ده نړیوال روغتیایي سازمان پدې موضوع نیوکه وکړه اوداسې یې وویل کله چې دا تعریف وړاندې کیږي د اجتماعي، اروایي او محیطي عواملو ونډه پکې له یاده ایستل کیږي. د اروایي ناروغۍ کلینکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نښاني ډيرې وروسته څرګنديږي، چې په همدې سره د نورو عواملو ونډه له منځه تللې او دا تعريف په درملنه کې ډېـر مخـکښ او پـه اوږدمهاله، اروايي او هغه ناروغۍ چې ټولنيز عوامل پرې تـاثير لـري نه مخکښ او نه هم بريالی ؤ.

۱۹۹۲ کال کې دوبس د سلامتيا په هکلـه داسـې تعريـف وړانـدې کړاو دا د يو نوي تعريف تر عنوان لاندې د منلو وړ دی.

سالم کس هغه څوک دی چې د خپل چاپيريال سره ځـان برابـر او سنبال کړي، او دا برابرښت بايد ټاکلی وي البتـه تـر دې وړانـدې دوبس په ۱۹۸۰ کال کې هم د روغتيا يو شـمير تعريفونـه وړانـدې کړي وو..

دبيلګې په ډول: که چيرې بل ځای ته لاړ شئ او د حرارت درجې او د ژوند له متفاوت ډول سره پخپلـه توافـق او تطـابق وکـړئ، او ونـه توانيږئ چې مثبت کار وکړئ نو بيا هم سلامت نه يوو نـو پـه کلـي تعريف سره سلامت داسې دی. چاپيريال سره دومداره برابروالـي او ورته والي ته وايی. په هغه صورت کې چـې دا برابروالـی او ورتـه والی د کار وړاو اکولوژيک او هم اروايي وي.

دوبس ددې تعريف په وړاندې کولوسره وايي چې زمونږ ورته والی بايد ددې سبب شي چې په ژوند کې د لوړو هيلو لرونکي شو، د ژوند کيفيت مو ورسره غوره او که په پای کښې عصري خدمات هم وجود ونلري بايد پدې وتوانيږو چـې پـه هوسـاينې سـره ژونـد وکـړودا وروستنی تعريف دی چې د سلامتيا په اړه وړانـدې شـويدی. کـه د سلامتيا تعريف جسمي، اروايي او اجتماعي هوسـاينه وي نـو کـوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارونه او اقدامات باید وکړو څو سلامتیا ته ورسیږو؟ پدې اړه یو لړ اقدامات وشول چې ټولو ورسره موافقت نشو کولای او دا اصل د فرد سلامتیا ته د رسیدو لپاره د لومړني اصل په توګه ډیر د پاملرنې وړ ده او وروسته دې پایلې ته رسیږوچې د دوبس دا تعریف ترنورو ډیر د منلو وړ ده.

۱ــ سالم هغه څوک دی چې فردي پاکوالی (personal hygiene)) وساتي چې دا پاکوالی د بدن، جامو، ویښتانو او پوستکي څخه عبارت دي. او ددې تعریف موخه داده چې د ځان شخصي ساتنه وکړو او پردې ټینګار وکړو چې څه ډول د ځان ساتنه وکړو .

۲ــ حفظ الصحه د ۷ څخه تر ۸ ساعتو پورې د ارام خوب لاربښوونه کوي او کوم وخت چې د انګلستان او امریکا په هیوادونو کښې د هوایي او ځمکنیو پیښو شمیره لوړه شوه او په عین حال کې دا حالت دې لامل ته پاملرنه وشوه چې د هر انسان په بدن کښې د بایومتریک په نوم یو سیستم موجود دی چې د ژوند په متفاوتو وختونو کې ورسره مخامخ کیږي او په ځینو ورځو کښې (Mental Stat and physiologic Stat) یوله بل سره پداسې عمل کې ورته والی پیداکوي چې انسان پکې د کار کولو لوړ توان لري. خو په ځینوکې یې دا طریقې پداسې ډول دي چې فرد پکې د لږ کار کولو توان لري. او دافرادو په وینا چې دوی ګواکې د هیڅ کار کولو توان نلري.

که چیرې څوک په یوه میاشت کې ۲۵ یا ۲۶ ورځې پدې حالت اخته شي نو هرو مرو یې په ستونزو کې د اخته کیدو امکانات شته دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو په هماغه وخت کې یې کوچني کمپیوټرونه جوړاو دا یې ولیدل چې ځینې انسانان که په شپه او ورځ کې ۶ ساعته خوب وکړي پدې شرط چې په پوره ارامۍ سره خوب وکړي ، نو لوړ کاري توان پیداکولای شي. او هغه څه چې پدې تعریف کې ویل شوي دا وه چې له ۷ څخه تر ۸ ساعتو پورې خوب د سلامتیا دلیل نشي کیدای بلکه دهغه د خوب اندازې پیداکولو لپاره چې مونږ پورتني تطابق ته رسوي« Physiologic او Mental تطابق» د سلامتیا له نظره ارزښت لري.

۳ دسهار چای ښبل (صبحانه): دا مسئله په ماشومانو کې ازمایل شوې وروسته یې دیته پام شو چې دسهار ډوډۍ په خوړلوسره په ښوونځي کې دوه عوامل د ماشومانو د ریاضی زده کړې لپاره مهم دي چې د قند او ویټامن C څخه عبارت دي. او دا وایې چې هغه وخت چې انسان ستړی یا ویریدلی وي نود ویټامنC کچه یې لوړه او ارزښت یی زیاتیږي ځکه محلول په اوبو کې ده او په بدن کې نه ذخیره کیږي، خو یوه اندازه یې د لندې مودې لپاره په فوق کلیه غده کښې ذخیره کیږي.

په پای کې دې نتیجې ته ورسیدل هغه ماشومان چې سهارنۍ (صبحانه) نه خوري یوه ساعت وروسته یې د بدن ګلیکوژن ختمیږي او پدې سره بدن نشي کولای چې له وروستني غوړینو او ستوني موادو څخه ګټه واخلي ځکه چې ګلوکوز د غذایي موادو غوره سرچینه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددغو ماشومانو سترړيا بيا د رياضيکي مسايلو د حلولو پر مهال څرګنديږي، نو بناً د سهار خواړه بايد خامخا قندي مواد، يا نشايسته د يو ډول ميوې سره وکارول شي څو چې د ماشومانو کارونه غير فعال نه شي.

۴ په خوراک کښې له هر ډول خواړو څخه ګټه نه اخيستل

البته دغه خواړه بايد (junkyfood) يا هغه خواړه چې اضافي مواد لري نه وي. ځکه دغه خواړه يوازې کالوري توليدوي او ډير اضافي مواد له ځان سره لري.

۵ د بدن د وزن له ۳ څخه تر څلور فيصدو پورې د غوښتنوپه واسطه ساتل کيږي. که دانسانانو B.M.I (BODY MASS INDEX) چې شلو څخه تر پينځه ويشت شميرو پورې وي نو انسان د طبيعي وزن لرونکی او که شمير يې له ۲۹ څخه ډير وي د زيات وزن لرونکی او که چيرې له ۱۸ څخه تر ۱۹ اويا هم ۱۷ وي نو دا فرد په خوار زواکي(سوء تغذيه) اخته ده اوس بايد وکتل شي چې له پورتنيو شميرو څخه د B M I دهدف کوم يو دی؟

د غوړوالي اندازه په بدني کتلې B M I کې ده.

په کيلو ګرام سره وزن **ـBMA خارج قسمت**

عبارت دی له وزن

۲(په متر سره قد ۲ (H)يا

(وزن) ده چې قد بايد هرومرو په متر سره اندازه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ (قد)

دويم حالت: B.M.I وجـود لـري او Medically significant دي چـې د طب له نظره د ټولو ناروغيو پيل ګڼل کيږي او هغـه څـوک چـې پـه دريم حالت کښې قرار لري، تر ډيره په تنفسي او ميکروبي نـاروغيو اخته کيږي. هغه افراد چې لـه ۳۰ څخـه تـر ۳۵ او الـی ۴۰ پـورې B.M.I) ولري نو د چـاغوالي يـا Gross obesity د نـاروغۍ پـه نـوم ياديږي، د سينې او د اندومتر سرطان، د هـډوکو نـاروغۍ، د وينـې فشار او قلبي سکتو کې راځي.

له همدې کبله ډاکټر ويلي سپارښتنه کوي؛ چې سالم انسـان هغـه څوک دی چې خپل وزن له خپل طبيعي حالت څخه د ۳ څخـه تـر ۵ فيصدو پورې کم وساتي. ۶ د بدني فعاليـت درلودل چې د خپل بدن د جوړښـت،عمر، او فزيولـوژيکي شـرايطو سره مناسب وي. مثلاً: مونږ بايد پدې فکر ونه اوسو چې هـر څـوک کولای شي هرډول ورزش تر سره کړي.

۷ د الکولو استعمالول: هغه څوک چـې الکـول ډيـر اسـتمعالوي او غواړي د استعمال کچه يې ټيټه کړي دا څرګنده شوېده هغو مينـدو چې الکول يې هيڅ ندي استعمال کـړي د بـارداری پـر مهـال يـې استعمال کړي نو په جنين يې تر ډيره اغيز کـوي دهغـو مينـدو پـه پرتله چې تر دې مخکـې يـې الکـول اسـتعمال کـړي وي مګـر د بارداری پر مهال يې کچه کمـوي چـې دا د شـرايطو سـره د بـدن مطابقت په ښه ډول څرګندوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸ د سګرټ څښل: هغه څوک سالم ګڼل کیږي چې اجتماعي اړیکې ولري او وکولای شي (I P S) د (Inter personal communication)او خپلمنځي اړیکې په سالمه توګه ټینګې او پرمخ یوسي. کـه چیـرې پدې وتوانیږي چې سالمې اجتماعي او تړلې اړیکې ولري نو دا فـرد په سلامتیا کښې ده او سالم دی.

بیلګه: یو خوشـحاله واده د اروا د سـلامتیا یـوه برخـه ده، او واده د سالم ساتلو لپاره اصلاً مهمـه نـه دی چـې دواړه د واده د ټینګښـت لپاره په یو فکر کې واوسي بلکه په احترام او درناوي سره خپل واده ورسته ژوند وکړي.

په واقیعت کښې یوځای او یو ډول فکر کول د سـتونزو او مسـائلو د رامنځته کیدو لامل ګرځي په ټولنیز ژوند کښې سالم فرد هغه څوک دی چې لږ ځان او خپل مقابل شخص وپیژني درناوی ورته وکړي او خپلمنځي منطقي اړیکه سمې وساتي(ممکن پخوا نه وې)چې دیته یوه ټینګه اړیکه وایی.

د روغتیا زده کړه Health Education:

د طبي او حفظ الصحې(روغتیا ساتنه) د علومو سمه زده کړه د ژونـد او اړیکو هنر سره یو ځای کوي او تړاو ورکوونکی عمـل د سـلامتیا، یووالي، همغږۍ او ددې سیستم کړنې زیاتوي.

د دروغتیا ساتنې (حفظ الصحې) د زده کړې تعریفونه

خلکو ته د سمو خبرتیاوو او اطلاعاتو ورکول او په هغوی کې د مثبت فکر او روحې رامنځته کول د عمومي سلامتیا او روغتیا یوه برخـه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په همدې ډول عمل او چلند سره د دتېولنې اوانسان د سلامتیا کچــه لوړېږي او د په روغتیا ساتنې په چارو کې انسان تــه پــوره پآملرنــه کوي.

۲ـ له روغتیاساتنې څخه د ژوند د اجتماعي، روزنیزو پوهو، د خلکــود سلوک بدلون او د اروايي او جسماني سلامتیا د ښــه والــي او غــوره والي په موخه ترې ګټه اخیستل.

۳ـ د خلکو دلیدلورو او پوهو تحلیل او ویشل او د علمي کشفیاتو پــر بنسټ د انسان

او ټولنې د سلامتیا د پرمختګ د کچې د لوړوالي.

۴ـ د علومو اوسلامتیا د خدماتو هغه برخه چې یوازینی هــدف یــې دچلند لوړوالی او د هغه څخه ملاتړ دی د ناروغۍ درامینځتــه کیــدو مخنیوی کوي او یا د ناروغۍ په درملنه کښې ګټــور وي او د نــاروغۍ په یوه برخه کښې مرستندویه وي.

۵ـ د هغو تجربو ټولګه چې د ټولنې د افرادو په لیــد لــورو، پوهــو او کړو وړو مثبته اغیز لري د کلتور بیوزلي، د سمې زده کړې نشــتون، مادي بیوزلي او داسې نورې اړتیاووې دي چې دیوې ټولنې د افــرادو لپاره زیانمن تمامیدای شي. نو د سلوک د سمې زده کړې لپــاره لــه هر ډول موضوعاتو څخه خبرتیا مهمه ده. د روغتیــا ســاتنې (حفــظ الصحه)په سلوک ټینګار او موضوع یې د سلوک سمه زده کړه ده، د دې مورد په تحلیل کښې باید د ناروغۍ پر عواملو کتنــه ولــرو چــې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلامتیا تهدیدوي لکه، میکروارګانیزم و ویروسونه، باکتریـاووې ، د نړدیوالي عوامل شیمایی، محیطي (فرهنګي، اجتماعي یااکولوژیـک) د جنګ او چاپیریال ککړتیا پورې اړوند عوامل او بلاخره د سـلوک عواملو او د ژوند طریقه(life style) ډیر د پام وړ ګرځیدلې پرمختللـو هیوادونو لکه د امریکا متحده ایالات چـې د میکروارکـانیزم پـورې تړلي مسائل یې حل کـړي اودې پـایلې تـه رسـیدلي چـې ډیـری ناروغۍ بیولوژیکي عوامل نلري او سرچینه یې فرهنګي، اجتماعي او سلوکي عوامل دي.

دی بیلګې ته پام وکړئ:

د ایډز ناروغۍ په پام کښې ونیسئ او ددې ناروغۍ اړوند خطرنـاکو لاملونو په مینځ کې سلوک تر ټولو مهم شمیرل کیږي. او د مخنیوي یوازینۍ لار یې د ژوند د سلوک د طریقې بدلون دی.

د زړه د ناروغۍ د خطراتو له ډلـې څخـه د stress (ویـره) پـه څیـر عوامل، ارثي کورنۍ نـاروغۍ، دوینـې د شـکرناروغۍ ، د وینـې لـوړ فشار،کم تحرک، ډیر خوراک، له غوړینو خواړو څخه ګټـه اخیسـتل ، سګرټ او الکولي مشروباتو څخه کولای شو یادونه وکړو.

اوس باید وګورو چې څومره یې ذهني ستړیا روښانه او څـومره نـه ده چې ډیری یې د ناسمو عادتونو له ډلې څخه شمیرل کیږي.

مثلاً: په سګرټو او الکولي مشروباتو د یو شمیر خلکـو روږدې کیـدل یوناسم عـادت دی. او لـږ خوځیدنـه (کـم تحرکـي) چـې د زړه د خطراتو د لاملونو له ډلې څخه ده یو ناسم روغتیایي چلند دی. ډیـر

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوراک او وریپسې چاغوالی هم یو ناسم چلند او حالت ګڼل کیږي او ډیر لږ داسې پیښیږي چې یو څوک پرته د ډیر خوراک چاغ شي.

که چیرې شخصي خوراک زیات شي نو د چاغوالي سبب ګرځي. پدې اړوند نور لاملونه ډیره کمه اغیزه لري. او یا هم د اروا پوهنې له اړخه د دلیل تراشي په ډول شمیرل کیږي د چاغوالي نور لاملونه کولای شو د ارثي، جنتیکي لاملونو او stress ته اشاره وکړو.

د استرس(ویره) په وړاندې مبارزه د سمو عملونو په ترسره کولو امکان لري او پدې برخه کې کولای شو په مستقیم ډول د فرد سره مرسته وکړو.

پدې سره ناسم چلندونه کولای شي د انسان روغتیا په خطر کې واچوي. او برعکس کیدای شي چې مثبت چلند د فرد او ټولنې د سلامتیا په ساتنه کښې مرسته وکړي ځینې چلندونه ډیر اسان او ساده دي، چې انسان ورته تر ډیره پاملرنه نکوي اما کله یې چې پایلې ویني بیا یې په ارزښت پوهیږي

د بیلګې په ډول:

د تنګو بوټونو پښو کول (اغوستل) چې له ۳۰ څخه تر ۳۵ سلنه د دیابت په ناروغانو کښې د بدن د غړي د پرې کیدو لامل ګرځي. ځکه د پښې ټیپي کیدل او د ټپ پرمختګ ددې لامل ګرځي څو غړی د بدن څخه غوځ شي، او یا هم په زړه، اسکلیټ، د لاسونو او اوږو په مفاصلو فشار واچوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې برخه کې ماشومان د ځوانانو په پرتله ډیر زیـانمنونکي دي. او یا د یو ماشوم Big په بڼه وده کښې ده او یو پر دوولس په شـاوخوا کښې یې وزن وي.

WHO (د روغتیایی نړیوال سازمان) پخپله اساسنامه کښې د فـرد روغتیـا تـه د رسیدو لپاره یو رکن د روغتیایی مالوماتوخبرول او رسول دي معرفي کړي دي او نړیوالې روغتیا ساتنې (جفظ الصحه) په وروستنۍ ستراتیژۍ کې دې برخې ته ډیره پاملرنه کړېده، له همدې امله د روغتیا زده کـړه د نړیوال روغتیایي سازمان لومړنۍ اواساسي ستراتیژي ده چې خلکو ته روغتیایي خدمات وړاندې کوي. چې د خلکـو اوټـولنې د روغتیـا لپاره د اړین ګڼل کیږي. پـدې سـتراتیژي سـره کـولاى شـو خپـل خدمات د نړۍ په ډیرو برخو کښې خلکو ته ورسوو.

طبي او روغتیایي خپرونې هغه وخت په بریالی توګه ارائه کیږي چې خلک یې وپیژني او په اهدافو او ګټو یې پوه او قبول یـې کـړي کـه خلک دا پروګرام ونه مني نو روغتیایي ګټور پروګرام به هم بی ګټـې وي.

ډیرې عقیدې او فکرونه د خلکو لپاره زیانمن دي او په همدې سـره روغتیا ته زیان رسونکې هم دي.

مثلاً: په ځینو سیموکې خلک واکسین کول د خدای په کارونو کښـې ګوتې وهل ګڼي. او ځینې فرقې او مذهبي رهبران حتا د هالند په څیر هیواد کښې د واکسین کولو مخالفت کوي، په ټوله ایز ډول ښـوونه او روزنه دانسان چلند، کړنـې او متقابـل غبرګـون د افـرادو او ډلـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترمينځ تمايلات او غوښتنې هغـه موضـوعات دي چـې د ښـوونې روزنې د مطالعې او علاقې وړ ګرځي.

تر اوسه هيڅ څېړنه ده توانيدلې چې پرته د خپلو ځانګړو غوښـتنو، تمايلاتواو ليد لورو چې د ارواييي تاثير لاندې وي د پيښې د پيښـيدو او له تجربې پرته يې په سم ډول ترتيب کړي. همدا اصل د ښوونې روزنې په تحقيق کې هم صدق کوي. ځکه ښوونيز او رونيـز اعمـال هم په کسبي اوهم په فطري ډول د بشرد فکر او ارادې زيږنـده ده، دهغوی تشخيص په ځانګړو پيښو کښې هغه څه دي چې د خبرتيـا لپاره لازم او ګتور ارواييي مالومات پکې وي.

د ښوونې روزنې او ټولنپوهنې ترمنځ اړيکه:

ټولنپوهنه نوې پوهه ده، خو د ټولواجتماعي علومو پـلار ګڼـل کيـږي ټولنپوهنه د يو ټولنيز علـم پـه توګـه اجتمـاعي متقـابلې اړيکـې او مناسبات تر مطالعې لاندې نيسي او ددې علـم بنسـټ فرانسـوي عالم اګوسټ کنت په کال ۱۹۳۹ کې کيښود، نوموړي هڅه او پلټنـه کوله څو په ټولنه کې د انسان موقـف وپيژنـي او لـه دې لارې يـې غوښتل چې د ټولنې د پرمختګ لار پيدا کړي. ددې هڅـو اوفکرونـو په پايله کښې کنت پدې عقيده شو چې د اجتماعي علومو د تحقيق په پايله کښې بايد نوې پوهه رامنځته شي.

ددې واقيعت پراساس اګسټ کوميټ لومړنی علمي شخصـيت دی چې د سوسيالوژي (ټولنپوهنه) په نـوم يـې کتـاب وليکـه، چـې د ټولنپوهنې د علم رامنځته کوونکی دی. ټولنپوهنه يې د يو داسې علم

(c) ketabton.com: The Digital Library

پــه توګــه وګڼلــه چــې ټــول اجتمــاعي علــوم پکښــې شــامل وو. ټولنپوهنه د اجتماعي سازمان د اصـلي پرمختـګ علـم دی، چـې د سرچينو، پرمختګ او ټولنې فعاليتونوسره سـرو کـار لـری. پـه بـل عبارت ټولنپوهنه، پيژندنه، د سـرچينه جوړوونکـو او اجتمـاعي ډلـو ځانګړی کار، د هغـوی شـکلونه، قـوانين، اداب، بنسـټونه، د ژونـد طريقې، فکر، عمل او د بشر په فرهنګ او پرمختګ کښې ګډون ده. اوهڅه کوي څو دپديدو عامه اصول او اجتماعي اړيکې کشف کړي د بـــدلون قـــــوانين د تـــــولنې پـــــه پديـــــدو ولاړ دي. ټولنپوهنه پر نظام د حاکمو قوانينو د تـولنې او ډلـو د تحولاتـو پـه کشف او څيړنــه کښــې ده. ده. ښــوونه روزنــه د بلــې هــرې اجتماعي پديدې په څيـر د ټولنپــوهنې دعلاقــې اوخوښــې وړ پـه ټولنپوهنې سربيره د اجتماعي او سلوکي علومو نورې برخې هـم لـه ښوونې روزنې سره سرو کار لري. د اجتمـاعي پديـدو پـه پيښـيدو کښې غوره او سمه پوهه او د څو ځانګو ترمينځ د نږديوالي څخه ګټه اخيستل دي ټولنپوهنه د هغو ځانګو له ډلې څخه ده چې د طبيعت د څرنګوالي پوهيدو، زده کړې او پالنې سره مرسـته کـوي. لـه نـورو ځانګو سره يې د توپير لامل د پوښتنواو طريقو په ډولونو او د هغوی په تحليلونو کښې ده، تقريباً ټولو اجتماعي مفکرينو لکـه افلاطـون، ارسطو او سقراط له پخوا د خپلو نظريو په بطن کښـې زده کـړې او پالنې ته پاملرنه کړې چې همدې سره پخپلو اثارو کښې يـې پـدې اړه خواږه او نرم ټکي ليـدل کيـږي. دا چـې ښـوونه روزنـه يـوه اجتماعي پديده نو ټول پروګرامونه يې په عين حال کښې اجتماعي برنامې هم دي. پدې ترتيب سره دې پروګرامونو له ښوونې روزنـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره اړیکه پیداکوي. او د دواړو علومو ترمینځ نږدې اړیکـه موجـوده ده. ډیری ټولنپوهانو د اجتماعي مناسباتو په هکله د ښوونې روزنــې په برخه کښې ډول ډول نظریې وړاندې کړي. چې د ښوونې روزنــې او ښوونکو لپاره ستر ارزښت لري.

ټولنپوهان د ښوونې روزنې لپاره د سوسیالیزیشن یـا ټـولنیز کیـدل کلمه استعمالوي او پدې عقیده دي چې زده کړه او پالنه یوه ټولنیزه اړتیا ده چې هر ډول ټولنیزو مناسباتو ته رښتینولي پیداکوي.

د دوې په اند د ښوونې روزنې هدف د انسان اجتمـاعي کـول او پـه هغـــوی کـــې د اجتمـــاعي شخصـــیت رامینځتـــه کـــول دي اوټولنیز(socialization)کیدل پوهان پدې ډول تعریفوي:

د ټولنیز کیدو څخه موخـه د انســان یــو شــمیر ځــانګړي او کیفــي بدلونونه دي چې دهغوی په پایله کې د خپلې ټولنې ســالم او ګټــور غړي شي. د ټولنپوهنې یو شمیر پوهان داجتماعي کیدو موضــوع د رول د زده کړې په توګه تعریـف کــړې او پــدې عقیــده دي چــې د اجتماعي کیدو دعملیې په بهیر کښې انسان د اجتمـاعي رول لپــاره چمتو کیږي څو خپل رول په هغه ټولنه کې چې ژوند کوي پــه ســمه توګه او د ټولنې د میعارونو په نظر کښې نیولـو ســره ولوبــوي. او د وخت فرهنګي پایښت هغه وخت دوام منونکی ي چې یو نسل د بل نسل لپاره په فرهنګي او اجتماعي ژوند کې د پراخ او فعـال ګـډون لپاره بشپړ چمتوالی ونیسي. د فرهنګ دا کسب د یوسلسله متقـابلو اجتماعي کړنوچې اصطلاحاً زده کړه او پالنه نومیږي ترسره کیــږي، پدې مانا سره ښوونه روزنه مشخصاً یوه اروایي او ټولنیزه پدیده ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه يې لوستنه د ټولنپوهانو د لپاره پام وړ ده او له ټولنپوهنې سره اړيکه لري.

ددې علم نوې څانګې چې د زده کړې او پالنې ټولنپوهنې په نوم ياديږي په نوولسمه پيړۍ کښې رامينځته شوې د لومړي ځل لپاره فرانسوي ټولنپوه اميل دورکيم د ښوونې روزنې او اړوند مسائل ددې علم د مطالعې موضوع اود ټولنپوهنې دعلم له له نظره مطرحه او تر بحث لاندې ونيول.

نوموړی پدې باور وو، چې ښوونه روزنه د ماهيت، سرچينو او کړنو له پلوه يو بشپړ ټولنيز امر دی. نو په پايله کښې د زده کړې او پالنې نظريه د هر علم څخه وړاندې په ټولنپوهنې پورې اړه لري. بايد يادونه يې وشي چې دټولنپوهنې ټوله موخه په ټولنيز ژوند کښې زده کړه ، پالنه، د پالنې او زده کړې د پديدو مطالعه، او عمومي کړنې دي.

په همې ډول د زده کړې او پالنې ټولنپوهنه دانسان فکر د ښوونځيو، ټولنو او زده کوونکو په پرتله په بشپړ دول چمتو کوی. نور علوم لکه روزنيزه ارواپوهنه، فلسفه، ښوونه روزنه او د ښوونې روزنې تاريخ په يوازيتوب سره ددې کار د ترسره کولوتوان نلري کيدای شي روزنه په يوه فرد کې ترسره شي خو د ټولنيز بنسټ او ريښې لرونکې ده. د ښوونې روزنې عالمان د عقلانې، جسماني او ذهنې ځواکونو د پرمختګ او پراختيا غوښتونکي دي خو دا پروسه په يواځيتوب کې تحقيق نه مني . ددې ډلې په داخل کښې د فرد فعاليت او ورسره د ډلې غبرګون دپورتنيو ځواکنو په انکشاف او ترقي کې د ارزښت وړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده. اصولاً په مختلفو ټولنوکې د زده کړې او پالنې ډول له ارزښــتونو، عقايدو، اجتماعي او فرهنګي اهدافو، په ټولنه کې او د حــاکمو ملــي ځانګړتياوو سره نږدې اړيکه لري. زده کړه او پالنــه پــه يــو ټولنــه کښې هرومرو شونې ده، دموجوده شرايطو د ساتنې او د برخليــک د تسلميدو لپاره ممکنه ده چې په انساني روزنه کښې پخپل برخليــک برلاسی او دهوسا ژوند په لټه کې وي، چي د مطلوبــه شــرايطو پــه رامينځته کولو کښې هم ګټور تماميږي.

البته د زده کړې، پالنې، ټولنپوهنې او د اړوندو بنسټونو ترمينځ اړيکه يوه منطقي يا ډيالکتيکي اړيکه ده. ياني په هماغه اندازه چې د خلکو زده کړه او پالنه د ټولنې بنسټونه او نظامونه دي پخپله هم د ټولنيزو، سياسي او نوي اقتصادي شرايطو په رامينځتــه کولــو او د ټــولنې د پخوانيو بنسټونو په بدلون کښې ګټور رول لوبوي. دغه نوي نظرونــو پــه ۱۹۵۰ لســيزې کــې پرمختــګ وکــړ، او د ښــوونې روزنــې د متخصصانو لپاره يې دا امکانات پيداکړه چــې د يــو لــړ پلټنــو لپــاره ګامونه پورته شي چې ددې ګامونوپه رڼا کښې وکــولای شــي ددې اړيکې په څرنګوالي پوه او د ټولنې او ښوونې روزنې ترمينځ د اړيکــه په په څيرتيا سره وپلټو، اړين موضوعات او مسائل چې پدې برخــه کې د څيړونکو د تصديق وړ او د اجتماعي علومو پوهانو د پاملرنې وړ دي په لاندې ډول دي.

۱ ښوونه روزنه او قومي، فرهنګي، ژبني، او نژادي اقليتونه.

۲ ښوونه روزنه او د علومو او فنونو پرمختګ.

۳ ښوونه روزنه داجتماعي بدلون دعنوان په توګه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ ښوونه روزنه، ښځینه او د هغوی اجتماعي اغیز.

۵ په ښوونځیو کې اجتماعي زده کړې.

۶ په ښوونه روزنه کښې راتلونکې کتنه.

۷ ښوونځی د اجتماعې واحد د عنوان په توګه.

۸ په ښارونو او کلیو کښې زده کړه او پالنه.

۹ زده کړه اوپالنه او د فرهنګي میراث په لیږدونې او ساتنه کې یې رول.

۱۰ ښوونکي او د هغوی ټولنیز ځایونه.

۱۱ دولتي ، خصوصي زده کړه او پالنه او د هغوی پیروي.

۱۲ وندالیسم او زده کړه او پالنه.

۱۳ د فراغت مهال اوزده کړه او پالنه.

۱۴ د ساکن او پلټونکي زده کړه او پالنه.

۱۵ ډله ایزې رسنۍ او زده کړه او پالنه.

۱۶ تحصیلي بریا او ټولنیز هلاکت.

۱۷ ښوونه روزنه او یوځایوالی.

۱۸ زده کړه، پالنه او د ژوند چاپیریا.

۱۹ عصري کیدنه او زده کړه او پالنه.

۲۰ د ځوانانو او نوي ځوانانو زده کړه و پالنه او مسائل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۱ د خلکو زده کړه او پالنه د ډیموکراسۍ په اصولو ولاړ دي.

۲۲ زده کړه، پالنه او اجتماعي طبقې.

۲۳ جنګ، زده کړه او پالنه.

۲۴ د زده کړې او پالنې د لګښتونو د چارو او تامین په اداره کښې د خلکو رول.

۲۵ په ټولنیزه نابرابرۍ کښې ګټور عوامل لکه ښوونه روزنه ټول هغه څه دي چې په ټولنه کښې د انسان په عصري کولو او پرمختګ کښې ستر رول لري.

څرنګه چې الکس انګلیس دې موضوع ته اشاره کړې نوموړی وایي: زده کړه د عصري ارزښتونو مهمه برخه شمیرل کیږي.

نوموړي د عصري انسان لپاره لاندې مشخصات ټاکلي دي ـ

۱ د نویو تجربو د ترلاسه کولو لپاره چمتووالی: عصري انسانان د نویو فعالیتونو د ترسره کولو او د نوو لارو د پرمختګ غوښتونکي دي.

۲ د ځواکمنوخیرو پرمخ زیاتیدونکې خپلواکي: عصري انسانان هغه څوک دي چې د کورنۍ ، حکومت، د قومونو د مشرانو او امپراطوري تر تسلط لاندې نه وي.

۳ په علم عقیده: عصري انسان پدې عقیده لري چې په طبیعت باندې د تسلط توان لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ تحرک پذیري: په عصري انسانانو کې د لوړوالي مقام ته د رسيدو لپاره غوښتنې موجودې دي.

۵ اوږدمهالهپلان: عصري انسانان د ځينو کارونو د ترسره کولو لپاره لومړی پلان نيسي چې په راتلونکو پينځو کلونو کې څه وکړي.

۶ په مدني سياستونو کښې فعاليت: عصري انسانان ديته تمايل لري څو په سيمه ايزو چارو کښې ګډون وکړي.

د ښوونې روزنې او اقتصاد ترمينځ اړيکه

اقتصاد پوهانو له ډير پخوا څخه د ښوونې روزنې د ارزښت په هکله د انساني ځواک په روزنه کښې د اقتصادي او صنعتي پرمختګ په اړه نظريات وړاندې کړي. او د ملت دسرمايې د زياتوالي په موخه ښوونه روزنه ديوې ګټورې پانګې په توګه ګڼي. يو له هغو پوښتنو څخه چې حقيقت پوهان د ځواب موندلو لپاره له دويمې نړيوالې جګړې وروسته پرې ځانونه بوخت کړل دا وه چې ښوونه روزنه د اقتصادي ودې (د ټولنې او په ټولنه کښې د توليد اندازه) سره څه اړيکه لري؟

يوه شمير اقتصاد پوهانو او د ښوونې روزنې متخصصانو په يو لړ تحقيقاتو لاس پورې کړ. پدې سره يې هغه پيچلې اړيکه چې د ښوونې روزنې او ټولنې اقتصادي نظام ترمينځ وجود لري روښانه کړي.

دیادونې وړ ده چې يادې ډلې د ښوونيزو نظامونو د لوستلو په اثر د زده کړې او پالنې تر اقتصاد لاندې يوه دريځه پرانستله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او له دې وروسته ښوونې روزنې د خپل مقام او ځای له پلوه چې په اقتصادي وده کې يې لرله په همدې موخه ورته ځانګړې پاملرنه وشوه او له هغه څخه يې د اقتصادي ودې د کسبي او حرفوي استعداد پراختيا، او پرمختللي کارځواک تامينوونکي او بالاخره د هغې وسيلې په توګه چې د ټولنې د ژوند د کيفيت په پرمختيا کښې ګټوره وه ددې وسيلې د عنوان په توکه ونوموله.

دبحث په دوام سره د دوو علمونو د اړيکو اړوند مناسبه ده چې د مفاهيمو ځينې برخې تعريف کړو.

اقتصاد په واقيعت کښې د يوې مسئلې د مطالعې، پلټنې او د هوډ اخذ او ټاکنه ده.

زده کړه د مهارت د ذخيره کولو، زياتوالي، پوهه او پيژندنه ده، چې افراد اوټولنه کولای شي ورڅخه برخمن شي.

پدې سره اقتصاد د افرادو د غوښتنې د اندازې د ټاکلو په طريقه چې د هغوی د زده کړې لپاره ښوونکي اوموسسات يوه وسيله ده سروکار لري.

ادم سميټ په کال ۱۷۷۶ کال کښې د ملل د پانګې په نوم کتاب خپور کړ چې په خپرولو سره يې د کلاسيک ښوونځي يا د اقتصاد علم بنسټ کيښود.

د اقتصاد علم هم د ښوونې روزنې په څير بې شميره تعريفونه لري . ددې علم سره د بلدتيا په موخه د لوستونکو لپاره څو تعريفونه وړاندې کوو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادم سمیټ د اقتصاد د مال او دولت ګټلو علم ګڼي او پدې عقیده ده چې، اقتصاد هغه علم دی چې د پانګې د تولید او مصرف د څرنګوالي په هکله پلټنه کیږي.

ادم سمیت کلاسیک اقتصاد پوه لومړنی عالم دی چې د زده کړې او پالنې اقتصاد ته یې ځانګړې پاملرنه کړې ده، نوموړی پدې عقیده دی چې د افرادو روزنه سربیره پردې چې د پانګونې یو ډول ده نو ترڅنګ یې د افرادو ځواکمن کیدل او دهغوی د استعداد د پرمختګ سبب هم ګرځي. چې نه یوازې ځان ته ګټه رسوي بلکه ټولنه هم د هغوی له پانګونې څخه ګټه پورته کوي.

الفرد مارشال وایی: تر ټولو ارزښتمنه پانګه هغه ده چې په زده کړه ولګول شي.

جان هیکس / Johan Hicks: د اقتصاد د منطق علم په نوم یادوي، د هغه په اند اقتصاد د انسان په ژوند کښې د اقتصادي انتخاب، څرنګوالي، پلټنې او مطالعې علم دی.

لیونل رابیینز / Lionel Robbins: اقتصادي تولیدي منابع د اقتصادي تخصیص په نوم پیژني نوموړی عقیده لري داقتصاد علم د تولیدي سرچینو اود کمیابو توکو د تولید عواملو ترمینځ د رابطې په مطالعه د استعمال مختلف ځایونه لري. او هغه مادي اهداف چې نامحدوده دي پاملرنه کوي. د پورتني تعریف په اساس نن د اقتصاد علم د انتخاب شوي او غوره علم په نوم هم یادیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلساموئلسن د اقتصاد علم دا ډول تعريفوي. د اقتصاد علم د هغولارو څيړنه ده چې د کاليو او خدماتو د توليد په موخه بشر د توليد کميابو سرچينو لپاره د پيسو د نه کارولو لپاره د وخت په تيريدو سره ټاکل کيږي. دغه راز د هغولارو پلټل دي چې اوس او په راتلونکي کې په ټولنه کې د لګښت په موخه د افرادو د ډلو ترمينځ د کاليو او خدماتو ويشنه ټاکي. اقتصاد هغه علم دی چې د کميابو توليدي سرچينود تخصيص په هکله په اوس او راتلونکي کښې د ډول ډول کاليو د توليد، توضيح او مصرف په اړه خبرې اترې کوي. (مادلاوميلر). اقتصاد په ساده ژبه هغو خدماتو، توليداو توضيح په پام کې نيسی چې ټولنه ورته اړتيا لري.

اقتصاد يو اجتماعي علم دی، چې دانسان فعاليتونه د شتمنۍ يا مادي هوساينې له پلوه تر مطالعې لاندې نيسي، اقتصاد د پراخې کلمې په مانا سره د تاريخي مشخصو، اجتماعي مناسباتو توليد دی. چې د ټولنې اقتصاد جوړونه او د هغو بيخبنا څرګندوي.

ښوونه روزنه هغه پروسه ده چې د افرادو د زده کړې، پالنې، وړتيا، فکر او شخصيت په وسيله ترسره کيږي.

په همدې توګه د زده کړې خدمات هم د زده کړې په توليد او توزيع باندې دلالت کوي.

په ډيرو مواردو کې دغه خدمات په مختلفو پړاونو کې په ښوونيزو موسساتو کې تدريسيږي. د پوهانو په عقيده د ټولنې معنوي نظام يانې ښوونه روزنه، ايډيالوژی، سياست او نور د ټولنې مادي اوتخنيکي نظام په وړاندې نسبي خپلواکي لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څه هم د ټولنې مادي او تخنيکي نظام د بشري نظام په تاريخ کښې ټاکوونکی رول لوبوي خو په معنوي نظام کې ټولنه له خپل پلوه د افرادو په تاريخي وده ه ژوره اغيز اچوي.

پورتنی مطلب دا څرګندوي، چې اقتصاد د ټولنې د اساس په توګه په ښوونه روزنه اغيزناک او د ښوونې روزنې بيخبينا اقتصاد ګڼل شوی. نو ښوونه روزنه د هيواد په اقتصادي چارو کښې هم ګټوره ده.

په ښوونه روزنه باندې د اقتصاد اغيز له دوه پلوه د پوهيدو وړ ده.

لومړی: د هر هيواد تعليمي سيستم د توليدي ځواکونو د انکشاف د سطحې او دهغوی د توليدي مناسباتو او ملي توليد په ملي سطحه د توليدي عواملوتابع ده.

په ملي سطحه توليدي عوامل R طبيعي سرچينې، (H) انساني سرچينې، (K) پانګه او د (T) فن راوړونکې سطحې څخه عبارت دي.

کولای شو چې د ملي توليد تابع پدې ډول، (R ، H ، K ، T)) Y ــ F (وښايو.

Yد توليد لګښت (ملي عايد) او F تابع ده.

دويم: دهر هيواد تعليمي سيستم او ښوونه روزنه د پرمختګ په موخه پانګې ته اړتيا لري او په همدې ډول د زده کوونکو او ښوونکو روزنه، د ښوونځيو او لوړو زده کړو موسسې او د درسي موادو او وسايلو جوړول د پانګې پرته امکان نلري. له بل پلوه ښوونه روزنه د هيواد ملي اقتصاد په پرمختک کښې ستر رول لوبوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زده کـړې پــه غوښــتنه کــې انســاني ســرمایه د یــوې عمــده او ټاکوونکي عامل په توګه ګڼل کیږي. یانې د زده کړې وړاندیوالی باید پداسې ډول وي چې د غوښتنې بدلون ته ځواب وویــلای شــي او د زده کړې په خدماتو کښې برابروالی (اعتدال) ټینګ شي. ترکومــه ځایه چې زده کړه په دولت پورې اړه لــري نــو همــدا د دولتــي ادارو کارکوونکي مسئول دي چې د زده کړې کچه وټاکي. ښوونه روزنــه د عنوان په توګه له دوه پلوه د هیواد ملي اقتصاد په پرمختــګ کښــې ستر رول لري.

الف: ښوونه روزنه بشري ځواکونه په مختلفو سویو سره د ټــولنې د اړتیاوو سره سم روزي ځکه د فني او مسلکي کادرونو پرته پانګونــه او د هیواد ملي اقتصاد پرمختګ ناشونې ده.

ب: ښوونه رزونه ناپوهي له منځه وړي او د ښوونیزو عمومي ســویو له لارې ټولنې ته پرمختګ ورکوي په همــدې ډول ښــوونه روزنــه د ټولنې افرادو ته ذهنیت ورکوي ،او وګــړي د هیــواد ملــي اقتصــاد د پرمختګ لپاره عیاروي. یوخوا د زده کړې لګښتونه او لــه بلــې خــوا پانګونه شمیرل کیږي.

په واقیعت کښې د زده کړې په پروســه یــا د مهــارتونو لیــږدول او تخصصات په انسانانو کښې تغیرات او بدلونونه رامنځته کوي.

هغه وړتیاوې او ځواک چې فرد یې د زده کړې په نظام کې ترلاســه کوي او په عمل کښې د فرد او د ټولنې د ځواکمنتیا د ښــه والــي او د استعداد د پراختیا لامل ګرځي او له هغې پلوه د زده کړې شتمني یې د یو ډول پانګونې په توګه شمیرل کیږي چې د فرد او ټولنې د تولید

(c) ketabton.com: The Digital Library

قدرت ته زيا توالی وربښي او د فردي او ملـي عايـداتو د سـطحې د پياوړتيا لامل ګرځي.

که څه هم د زده کړې او پالنې اقتصاد په ۱۹۶۵ لسيزه کې د اقتصاد علم د اساسي برخې په توګه رامنځته شويدی.

د زده کړې په اقتصاد کې لومړنی نظريه پـه اتلسـمې او نوولسـمې پيړيو کې ورکړل شويده او څرګنده ده چې متخصص او ماهر افراد د زيا تو توليدي قدرتونو څخه برخمن دي او د توليد په پروسه کښې د لازيا تو ارزښتونو لرونکي دي په هره کچه چې پـه ټولنـه کښـې د متخصصينو اولوستو کسانو شميره زيا ته شي هغه هيواد کولای شي ډير توليدي او زيا تيدونکي عوايد لاسته راوړي.

د يوځای کيدو د تناسب زيا توالی، ښـاري ناسـته، د کـار ويشـنه، د نړيوالو اړيکو پرمختګ او له ډيرو اطلاعاتو سره د خلکـو اړتيـاووې زيا تې او غوښـتنې يـې ډول ډول کيـدلای شـي هغـه اقـدامات او کوښښونه چـې د ځـواب ويلـو او د مـادي او اقتصـادي اړتيـاوو د تامينولو لپاره د ټولنې لخوا ترسـره کيـږي د اقتصـادي پرمختـګ، ښکلا او ګټې اخيستنې لپاره لار هواروي.

چټک ټکنالوژيکي پرمختګ چې د ځانګړې چټکتيا او ځيرتيـا څخـه برخمن دی. ديته ښکلا ورکوي. خو ددې ټولو ترڅنګ زده کړه قـرار لري او دا کوښښ کوي څو ټولنه د محدودو يا لږو سرچينو څخه په هوسا ينې په زړه پورې ډول ګټه پورته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یوې تولنې اقتصادي سرچینې په لاندې ډول دي.

۱ــ طبیعي او خدایي سرچینې هغه سرچینې دي چې د ځمکې لاندې دي لکه: تېل، کانونه، ازښتناکه او قیمتي فلزات او معادني کانې او داسې نورې ...

هغه سرچینې چې د ځمکې پر سردي لکه: ځنګلونه، سیندونه، رودونه، اقیانوس،اوبه ، هوا او داسې نورې ...

۲ــ مادي شتمنۍ: لکه نغدې پیسې، سره زر، سپین زر او داسې نور قیمتي فلزات، لاسي صنایع، عتیقه جات ډول مصنو عات او دا سې نور ...

۳ ــ انساني ځواک: مهارتونه، تخصص او د افرادو د هوښیارتیا تله، د ستونزو څارنه، لارښوونې، اونوښتونو د ګټورو لارو د حل په وړاندې کولو کې چې ددې عامل اقتصادي ارزښت د دوو یادو لاملونوڅخه اړین دي. ځکه له سرچینو څخه هر ډول ګټه اخیستنه د پوهو انسانانو د انساني ځواک روزنې پورې تړلې ده. نوځکه په متخصص انساني ځواک پانګونه اوله هغوی څخه په اوږد مهال کې ګټه اخیستل کیږي، خو په لنډه موده کې له هغوی رسمي او چټکه ګټه نه اخیستل کیږي ولې په اوږده موده کې اقتصاد ته د ډیرې ګټې ورکولو ضامن دی. د زده کړې او پالنې له مطالعاتو څخه ددې برخې اړین مسائل اومباحث په لاندې ډول بیانوو.

۱ــ د زده کړې او پالنې د پرمختګ په موضوع کې مالي امکانات او محدودیتونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ــــ د زده کړې د پروګــرام پــه لاره اچونــه او د لــوړو اقتصــادي او ټولنیزو پرمختګونو پروګرامونه.

۳ ـــ د زده کړې وروسته والی او ورځخه پیداشوي اقتصادي زیانونه.

۴ ـــ د ښوونې روزنې د شتمنۍ په زیاتوالي ې د ګټورو عواملو پلټنه.

۵ ـــ په صنعتي او اقتصادي پرمختګ کې د فني اومسلکي زده کــړو رول او ونډه.

۶ ـــ دنده اوښوونه روزنه؛

۷ ـــ نالوستي او ترې پیداشوي اقتصادي ستونزې.

۸ ـــ بیکاري، زده کړه او پالنه.

۹ ـــ د جنسیت اولوست د سطحې پر بنسټ دکار ځواک اوجوړونه.

۱۰ ـــ د ښځو ښوونه روزنه، په اقتصــادي پراخــوالي او پــه ټــولنیز پرمختګ کې یې ونډه، ښوونه نه یوازې چې د اقتصاد ســره نــږدې اړیکه لري بلکه یود بل په پراخــوالي او پرمختــګ کښــې اساســي ونډې لري.

دسیاست او ښوونې روزنې ترمینځ اړیکه:

زده کړه او پالنه په ګڼ شمیر هیوادونو کې له هغه وخته چې دولت د جدي دولتي مسئولیت لرونکی شو لکه د ښوونې روزنې مسئولیت او ښوونې روزنې د لګښتونو لویه برخــه، د هغــوی لخــوا تــامین شــوه ښوونې روزنې، سیاسي، اجتماعي او اقتصادي اثارو ته پــه ځــانګړې توګه پاملرنه کړی وه. او له هغې څخه یې د ملي یووالي اقتصادي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

فني قدرت د ترلاسه کولو لپاره په بشپړه توګه ګټه پورته کړه دولتونه باید ددې اهدافو دتحقيق او پدې علم او فن کښې د انقلابي بدلونونو لپاره د ښوونځیو، بې شمیره تعلیمي مرکزونه، درسي پلانونو او اجتماعي سازمانونوپه جوړولو لاس پورې کړ. د اهدافو تاکنه اود زده کړې فلسفه چې ددې دولتونود سیاسي، اقتصادي او اجتماعي جهان بیني پورې تړلي دي دولتونو یې هم په وړاندې یو ډول ګامونه پورته کړل.

پدې طریقه ښوونې روزنې په تدریجي ډول سیاسي رنګ خپل کړ او سیاسي او عقیدتي تعلیمات د زده کړې او پالنې په پلانونو کې د یو اساسي رکن په توګه وشمیر شول او پرمختګ یې د هغو سیاستونو په چوکاټ کې ترسره کیده چې د دولت له لوري به مطرح کیدل .په ټوله نړۍ کښې دغه اعمال د هیواد په روزنیزه دستګاه کې د دولت له لوري حکومتونه د ډولونو په تناسب، سوسیالیستي، دکتاتوري، ناسیونالیستي، محافظه کار، کاپیټالیستي، لیبرالستي او دیموکراتیک حکومتونه وجود لري.

څرګنده ده چې د روزنیزې دستګاه سره د دولتونو د مالي مرستو او سیاستوالو د اعمالو د نفوذ شمیره څرګنده شوه.

مثلآ: په سوسیالیستي هیوادونو لکه د چین خلق جمهورت ، کیوبا او شمالي کوریا کې دښوونې روزنې ټول لګښتونه دولت ورکوي. او دولتي ارګانونه پدې باور دي چې فرد یا شخص باید خپلې زده کړې په سمه توګه پرمخ بوځي. له همدې کبله د هر هیواد سیاستوال د مهارتونو ډولونه او هغه شمیر افراد چې په مختلفوڅانګو کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جذبیږي وکولای شي څو په اقتصادي، فني او عملي برنامو کې خپل مسئولیت په سمه تو ګه پرځای کړي همدې هیوادونو ښوونځي هم موظف کړي وو، چې د دولتي برنامو په ترسره کولوسره د ښــوونځي او ښوونې روزنې لګښتونه ورکړي.

هره دولتي دستګاه ددې لپاره چــې ډاډه شــي د ښــوونیز او روزنیــز بنسټونو په څېړنیزه برخه کښې د دولتي موضوع لپــاره بایــد کــوم اقدامات وکړي؟

مرکزي او نړېدې ځارنه، د برنامو ترســره کــول، د ډول ډول زده کــړه ایزو طریقو او د درسي کتابونو خپرول او په پای کې د ښوونې روزنې د ټولو لګښتونو تامینول. .

د نوې جهان بینۍ پیداکیدل، په دولتونو کې د ناسیونالیزم اقتصادي اوسیاسي انکشاف د ملتونو ترمینځ سیالۍ او د اړیکو پــه پریکولــو د استعمار منځته راتګ، دصنعتي ټولنې پرمختګ او په لــوړه کچــه د ټکنالوژیکي زده کړې رامنځته کول.

دښوونې روزنې او سیاست د بنسټ ترمینځ یو ډول اړیکې موجودې دي او دا اړیکې د دې سبب شوي چې د پوهې یــوه ډلــه پلټونکــو د ښوونې روزنې په برخه کې خپل څېړنیز فعالیتونه د اړیکو دځرنګوالي او پایلې ترلاسه کولو لپاره لارښود وګرځوي.

د ښوونې روزنې په بهیر د سیاستوالواغیز

دې مقولې! د ښوونې روزنې د کارپوهانو د څېړنیزوفعالیتونو په قانون کې ځای نیولی او ورپورې تړلي موضوعات په لاند ې ډول دي ـــ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ ــــ په ښوونه او روزنه د نوي او لرغوني استعمار اغيز.

۲ ــــ د اطلاعاتوپه موخه ښوونه روزنه ورکول.

۳ ــــ ښوونه روزنه اوانقلابونه.

۴ ــــ په سوسياليستي هيوادونو کښې ښوونه او روزنه.

۵ ــــ د ښوونې روزنې په برنامو کښــې د اساســي رکــن پــه توګــه سياسي زده کړه.

۶ ــــ مخ پر ودې هيوادونو کښې د ښوونې روزنې ځانګړتياووې.

۷ ــــ ښوونه روزنه او سياسي او ټولنيزې خبرتياووې.

۸ ــــ ښوونه روزنه او ناسيوناليزم.

۹ ــــ ښوونه روزنه او کاپيټليزم.

۱۰ ــــ دولتي او خصوصي ښوونه روزنه.

۱۱ ــــ ښوونه روزنه او ډيموکراسي.

په اوسني وخت کښې سياسي او اجتماعي تجربې او د انسانانو ټول هغه اجتماعي انقلابونه او کوښښونه دا څرګندوي چــې پــه ترتيــب سره ټولې پيښې ازادي لري.

د همدې موخې د څېړنې لپاره د خلکوحکومــت د خلکــو لپــاره چــې الهي، طبيعي، مدني او انساني حقوقو ته پکې احتــرام قــايليږي او ټولنيزې او فردي ازادي په کښې په نظر کښې نيول کيږي د پاملرنې وړ ګرځيدلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس بایـد وګـوروچې دې هـدف تـه د رسـیدو لپـاره بایـد افـراد اواشخاص څه ډول وروزل شي؟او کومې زده کړې باید وکړي یا پـه بل عبارت هغه کسان چې د هیواد په چارو کې مسئولین دي بایـد د کومو ځانګړتیاوو اوشرایطو لرونکي وي؟

په قطعي او یقیني ډول دغه دنـده هـم د روزنیـزواو زده کـړه ایـزو سازمانونو په غاړه ده چې خپل سیاستوال او غوره اشخاص د دقیقې او برنامه ریزي شوې روزنې څخه برخمن کړي په دې برخه کې هغه ځوانان چې د څارنې او رهبرۍ په برخه کې د لوړ استعداد او قـدرت څخه برخمن دي او دنورو د روزنې لپاره په دنده ګمارل کیږي ترڅود مسئولیتونو د اخیستلو، ټولنیز چارو، څارنې او رهبري لپاره پـوره لازم چمتوالی پیدا کړي ځکه چې سیاسي عوامل د فرهنګي، ټـولنیزو او اقتصادي عواملو د ټاکوونکي حساسیت څخه برخمن دي نـو ځکـه په ټاکلو کې ځیرتیا او د تبعیض پرته د غوره خلکو روزنـه او د خلکـو له مینځه د کره اودقیقو اسنادو او مدارکوتـه بایـد بشـپړه پاملرنـه وشي.

ځکه چې یو باخبر، انسان دوست او مسـئول اداره کـوونکی د یـوې سالمې ټولنې په جوړولو کښې بشپړه مرسته کوي. د سیاست علـم په پلټنې اوتحلیل سره د ټولنیزو پدیدو سیاسي بڼـې پـه نظرکښـې نیسي.

سیاسي تحلیل انسان سره مرسته کوي څو په کومه نړۍ کښې چې ژوند کوي او هر ډول کوچني او لوی تغیرات چې هر یو یې نه تجزیه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیدونکي دي ډیر اغیز پرې واچوي (GETTELL) وایی د سیاست علم هم د ښوونې روزنې او فلسفې په څیر بې شمیره تعریفونه لري.

دولت (State) دسیاست د علم پلټنې او تحلیل د ثقل مرکز بلل کیږي ځینې نور نظرونه هم دا وایي چې د سیاست علم له حکومت (Government)سره سروکار لري.

تلفیقي ډله بیا دا دواړه نظرونه مني لکه:

پل ژانت فرانسوي متفکر او پلټوونکې وایی : سیاست د ټولنیزو علومو هغه برخه ده چې د یو دولت بنسټونه او د حکومت پرنسیپونه تر بحث او پلټنې لاندې نیسي.

دسجویک په عقیده: سیاست حکومت لرونکې ټولنې پلټي یانې هغه ټولنې چې غړي یې لږ تر لږه په ځینو څرګندو مسائلو کې له ځینو خلکو او د ټولنې یوې برخې څخه امرونه اخلي

پورتنی تعریف دسیاست د علم څانګه پراخوي او تر دولت یې مهم او ضروري بولي.

دسیاست دعلم سنتي طریقه د بل دولت یا حکومت د پلټنې په عنوان مناسب نه شمیرل کیږي دا مفهوم یی په شکل تینګار کوي او قانون جوړونې ته په څرګندې څیرتیا سره د قانون د ترسره کولو څخه ډیر د اجرا وړ وي.

او په همدې ډول د پویا طریقه او پایلې نالیدونکي نیسي، دا چې په کلي ډول منل شوې د سیاست پوهه په ټولنه کښې هغه غیر رسمي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سازمان اوسیاسي چلند په برکې نیسي چې د رسمي حکومت جوړونکي او په هغې باندې تاثیر اچونکي سیاسی ځواکونه وي.

کاتلین په دې عقیده ده چې سیاست د انساني او سازمان یافته ټولنې پلټنه ده، او تر هر څه د مخه د ټولنیزژوند سیاسي بڼه مطالعه کوي.

د دوه پیاوړو پوهانو له نظره سیاست د ټولنیز ژوند دهغو سیاسي اړیکو په اړه پلټنه ده، چې د انسانانوله یوځای کیدو سره سم رامینځته کیږي.

د هارولد لاسول، (H.Lasswell) چارلزمریام،(Merriam) ماکس وبر،(M.weber) برتراندراسل،(B.Russell)واتکینس(Watkins)او هانس مورګنتا (Hans Morgenthau)په څیر محققین، متفکران چې د سیاست کتنې پر فطرت ټینګار کوي پدې عقیده دي چې قدرت دسیاست اساسي مفهوم دی، او د سیاست ټولې څانګې سره نښلوي.

لاسول د سیاست علم په اړه وایي.

د سیاست علم د یو تجربوي نظام په توګه د لوستلو طریقه، د قدرت شکل نیول او په هغوې کښې ونډه درلودل څخه عبارت دی، او سیاسي عمل هغه عمل دی چې د واک پر بنسټ ترسره شي.

د قدرت د سیاست غوره او ترسره کوونکی اوټاکوونکی عنصر دی او پیژندنه یې د سیاست د علم لومړنۍ او اصلي دنده ده. قدرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دسیاست زړه او د ثقل مرکز رامینځته کوي اوپه سیاسي ژوند ټـولې پیښې د قدرت پورې اړه لري.

نولي د سیاست څو تعریفونه په لاندې ډول کړېدي:

سیاست او هنر له امکاناتو څخه ګټه اخیستل دي، د ډیری سیاســي فعالانو لپاره ددې امکان نشته چې خپلو ټولو هدفونو ته ورسیږي نــو پدې سره باید خپل لوړ پروازونه د خپل قدرت سره متناســب کــړي هیڅ څوک نشي کولای چې د خپل قدرت او امکاناتو څخه ډیــر پــه سیاست کې د اعمال نفوذ وکړي او تاثیر پرې واچوي.

۲ ــ سیاست او حکومت کــول پــه انســانانوده، د هغواشخاصــو د اړیکې په هکله چې حکومت کوي او د هغو چې حکومت پرې کیږي، د اطاعت کوونکي او فرمانبردار ترمنځ استدلال کوي چې دغه اړیکه د سیاسي ژوند مرکز ده.

۳ ـــــ سیاســـت د واک لپـــاره مبـــارزه ده؛ د غـــرب د سیاســـي متفکرانوترمینځ د سیاست غــوره تعریــف دا دی چــې د واک لپــاره مبارزه اوپه ټولنه کې یې د اعمالو نفوذ دی.

۴ ــ سیاست یانې پدې پوهیدنه چې څوک یی ګټي، څه شی ګټــي، په کومه موقع کې، څه ډول او ولې یی ګټي؟ دغه تعریــف هارولــد د سیاست په اړه کړی چې شعاري بڼه لري او په اسانۍ سره کــولای شو یادونه یې وکړو خو پدې باید پوه شو چې دا تعریف د سیاست د علم تعریف دی. نه د سیاست، ځکه چې د پوهیدا، او پــوهې څخــه خبرې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ ـــ سياست د ارزښتونواړينه ويشنه ده؛ چې له ايستون سره اړيکه لري او د سياست علم وتلی مفهوم دی په سر کې خپله نولي د سياست تعريف داسې وړاندې کوي:

ټول هغه مستقيم او غير مستقيم فعاليتونه چې د دولت ترلاسه کولو لپاره کيږي او د دولت د قدرت حاکميت او د دولت قدرت څخه ګټه اخيستنه ده ورسره ملګري دي د نولي تعريف هم نوښت نلري اوپه واقعيت کې په بل ډول ويل شوي. دا چې سياست د قدرت ترلاسه کولو، ساتلو، ډيروالي او ښودولو لپاره مبارزه ده که وغواړو دسياست لپاره پراخ او جامع تعريف ولرو نو په دې ډول يې تعريفوو.

سوله ايزه يا غير سوله ايزه رهبري د خلکو، ډلو او ګوندونو ترمنځ اړيکې، په يو هيواد کې د ننه حکومتي کارونه، په نړيواله برخه کې د يو دولت اړيکې د بل دولت سره څيړي.

په دې تعريف سره کولای شو د يو فرد، ډلې، ګوند او د يو حکومت له سياست څخه يادونه وکړو او له نړيوال پلوه هم د يودولت بهرنی سياست مشخص کړو په سياست کې د هر اجتماعي ځواک د ګټو څخه يادونه شويده د دې ځواکونو د اختلاف په صورت کښې دغه ګټې يو د بل په وړاندې غبرګون ښايي. د يووالي او مرستې په صورت کې يې ترمنځ همغږي رامنځته کيږي يا په بل ډول اجتماعي ځواکونه د ګټو غبرګون يا تضاد يو له بل سره شخړې رامنځته کوي او د همغږي او ګټو د يوځايوالي په صورت يو د بل سره يوځای کيږي دهمغږيو سره د رهبري څرنګوالی او د چلندونو لارښوونه سياست را څرګندوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاست د اجتماعي ځواکونو د غبرګونونو، ګټو او همغږۍ یوه برخه ده. پدې تعریف کې د قدرت په کار وړلو مسئلې ته هم پاملرنه شویده.

سیاست که له تضاد څخه وي او که له همغږۍ څخه، په هر حال کې د قدرت پایله وي. یوازې په همدې توپیر سره چې په تضاد کې قدرت په غیرې سوله ایزه، زور، تاوتریخوالي او اجباري توګه وي خو په همغږي کې بیا په سوله ایزه ، د هڅونې او یاهم ډالۍ په توګه وي.

د افرادو، ټولنې، حکومتونو، ډلو، ګوندونو او دولتونو برنامو، طریقو او اهدافو ته رسیدلو ته هم سیاست وایی. د سیاست دا مانا د هغې د برنامه ریزي او وړاندوینې پورې اړه لري او تل د هغې لومړنۍ مانا سره ملګری دی.

سیاست په ټولنه کې د انسان د فعالیت تر ټولو حساسه حوزه ه. او د ټولنې فرهنګ، د خلکو د فکرونو، د ډله ایزواو شخصي ګټو او نظریاتو، د شخصي او اقتصادي عواملو تر تاثیر لاندې قرار لري او پخپله هم پرې تاثیر اچوي. دسیاست ددې تعریف په رڼا کې سیاست په بل ډول داسې پیژنو.

سیاست علم د اجتماعي خبرتیا هغه څانګه ده چې دنده یې په یو هیواد کښې د اجتماعي ځواکونوترمینځ د اصولو اوپه سیاسي روابطو کې دحاکمو قواعدو منظمه پیژندنه او په نړیواله برخه کښې د دولتونوترمینځ اړیکې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عامه مانا سره هره طريقه، په کار وړونکې لارې او يا هر شخصي
Politicsسياست

يا اجتماعي امر چې د يوې ټولنې د ښه والي او غـوره والــي ســبب
ګرځي سياست بلل کيږي

د ويبسټر ويبپانګه د سياست کلمه پدې ډول تعريفوي: سياســت د
ډول ډول او مرتبطو ټاکوونکوطريقو ترمينځ يوه ټاکل شوې طريقــه
او کرکټردی چې د تصميم نيولو لپاره له مشخصو شرايطو سره چــې
له اوس او راتلونکي سره تړلي دي عبارت د.

(WEBSTER ۶۵۶. p ۱۹۷۱

حداد د – فرايند اموزش سياست ګـذاري ـــــ پـه کتـاب کــې پـه
سياستوالۍ کې د يوښه چوکاټ لپاره د سياست علم ارزښــت پــدې
ډول را پيژني.

سياست هغو څرګندو او روښانه تصميمونو تــه وايــي چــې بيلابيلــو
ليدلوري په پوره تصريح او تاخير په حال کې روښانه کړي.

سياست هغه پديده ده چې پوهه، شخصــيت او عمــل د هغــه درې
ټينګې برخې جوړوي امکان لري چې سياسي پوهــه پــه مشخصــو
پرنسيپونو کې شامله وي، خو سياسي عمل د عقلي ظرفيت، تجربو،
اخلاقو، ټولنيزو شرايطو، طبقاتي تړاونو، ګټو، موخو او تر دې چــې د
سياستمدارانو له مينې څخــه متــاثره کيــږي. پــه همــدې ډول پــه
سياسي کړنو او پايلو کې د سياســتوالو شخصــيت ارزښــتناک رول
لوبوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي کارپوه د خلکو بالقوه ځواک په بالفعل ځواک بدلوي.

نړیوال بانک د لومړیو مطالعو او د زده کړې په میعارونو کې دوه لاملونه چې د چاپیریال زده کړه او زده کوونکې پایلې دي د علم د کیفیت لپاره ارزښتناکه بللي په همدې مطالعاتو کې دیته هم اشاره شوې:

د دزه کړې د چاپیریال په ښه والي سره کیدای شي چې د سیاستوالۍ او پانګونې په جلا جلا کیدو سره د مالي سرچینو تخصص، د شرایطو سره متناسب تجهیزات او انساني ځواک ترلاسه شي.

د دین او مذهب او د ښوونې روزنې ترمینځ اړیکه:

په هره ټولنه کې اثار او روزنیزې پایلې مذهبونه او مذهبي لیدلوري دي.

په مذهب کې یو لړ عقاید لکه، دودونه، عبادات او اخلاقي ارزښتونه او د ستر څښتن تعالی رضا شامل دي.

د نفس د باور سببونه او انسانی اندیښنې د ښو اعمالو ترسره کولو لپاره لار هواروي همداډول مذهب د ښوونې روزنې له لارې د ټولنې د معنویاتو په پراختیا اغیز اچوي.

دیبلابیلو ټولنو، قومونو او ډلو یوځای کیدل د خلکو د ټولنیز یوځایوالي سبب ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نن ورځ مذهب په یوهیواد کې د اجتماعي او فردي اړتیاوو په توګه د نورو عواملو په مرسته چې یوځایوالي، ملـي پیوسـتون او د ښـوونې روزنې بنسټ ورڅخه متاثره ده تامینوي.

له پخوا وختونو څخه په نړیواله کچه د ښوونیزو روزنیزو مراکزو پـه جوړولو او او د ټولنې د معنویاتو په پراختیـا کـې د مـذهب پـه رول باندې په پراخه کچه ټینګار شوی. او له وړاندینو کلونـو څخـه دغـه معقول د ښوونې روزنې د برخې مفکرینو د پـاملرنې وړ ګرځیـدلې او هغوی دخپلو مطالعاتو په بهیر کې هڅه کړې چې اوس او پـه تیـرو وختونو کې د زده کـړې او پـالنې او مـذهب تـرمینځ د اړیکـې پـه څرنګوالي نظر واچوي.

د دې ډول مطالعاتو مهم او اړین بحثونه په لاندې ډول دي ـ

۱ــــ تئوکراسي، زده کړه او پالنه؛

۲ــــ مسیحیت او په زده کړه او پالنه یې اغیز؛

۳ـــــــ د لـودیځ پوهـانو پـه روزنیـزو فکرونـو کـې د کـالوینیزم او انګلیکانیزم رول؛

یادابنت: کالوینیزم د پروټستان د دین یو څانګه ده دغـه دیـن یـو فرانسوي عالم چې کالوین نومیده رامنځته کړ (۱۵۰۹ ــــ ۱۵۶۴) کالوین هم د لوتر په څیر د کاتولیک د کلیسایي اقـداماتو او د پـاپ په لوړوالي نیوکه وکړه. هغه په اجتماعي چارو او ضروري ادارو کـې د سختو اخلاقي او مذهبي قوانیو په پلي کولو عقیده لري. په اروپا کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغه عقايدو په چټکۍ سره پراختيا وموندده او په فرانسه کــې يــې پلويان د (اوګنو) په نوم ياديږي.

انګليکانيزم (د انګليسيانو دين) ديــن د کاتوليــک او پروتســتان د يوځای کيدو څخه رامنځته شوی.

پاچا يا ملکه د پاپ پر ځای د انګليکانيزم د کليسا په راس کې قــرار لري.

۴ــــ د نړۍ د علمي او فرهنګي مراکزو په جوړولو کــې د مســلمانانو رول.

۵ــــ د ښووني روزنې په پرمختګ کې د مذهب رول.

۶ــــ مذهب او د بشر روزنيز او ټولنيز اخلاق.

۷ــــ د انسان د روزنې په اړوند د مذاهبو ليدلوري.

۸ــــ په نړۍ کې د ديني عالمانو او لويانو نظرونه.

دکلتور بحث او پر دين يې اغيز هغه بحث ده چې په ټولنــه د ديــن کړنې څرګندوي اصلاً دين بايد کلتور جوړونکی وي.

خو په واقيعت کې د دين او کلتور ترمينځ متقابله اغيزمنونکې اړيکــه وجود لري دين چې تر ډيره په کلتوراغيز اچوي او دغه راز لــه کلتــور څخه متاثره هم دی او ښوونه روزنه هم له کلتور څخه متاثره ده.

د انسان او کلتور ترمنځ يوه ارزښتناکه اړيکه موجوده ده تردې چې د يوې ناپوهې ټولنې لپاره هم د هغوی هره عقيده او سنت د درنــاوی وړ وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قبیلوي ټولنه خپلو ټولو اجتماعي قواعدو او طرزالعملونو ته د ویاړاو درناوی په سترګه ګوري همدا ډول عقلاني فرهنګ پخپله د ځانګړو ارزښتونو لرونکی دی چې دغه ارزښتونه د عقلاني انسان لپاره د درناوی وړ دي.

دانسان او کلتور ترمینځ اړیکه په باندنیو پدیدو باندې د پوهې اړیکه ګڼل کیږي، او انسان د کلتور په وړاندې یوه بې شکله او بې رنګه ماده ده، کلتور ورته د باورنو، عقیدو، دودونو، قواعدو او د ټولنې د منل شویو طرزعملونو مطابق رنګ او شکل ورکوي. په حقیقت کې کلتوري ارزښتونه هغه ارکان دي چې د انسان د فکر په قاعده او عمل کې ځای لري ددې لپاره چې اجتماعي قوانین او طرزالعملونه بدلون ومومي، لومړی باید د ټولنې فکر او عقیده بدلون وموميي یانې د فکر په بدلون سره د عمل بدلون رامنځته کیږي.

دا بدلونونه له ښوونې روزنې پرته ناشوني دي.

.ـ Religion)دین ((مذهب د لارې، طریقې په مانا سره ده

د تړلو یا د مشتق یوځای کولو په مانا سره ده. LIGAREاو احتمالآ د لاتینی کلمې له ریښې

د دین نوې فلسفي ډېری عالمان له خپل لیدلوري دین تعریفوي.

د في المثل په عنوان عمومي حالت د ایمان درلودل دي.او دا شاید د یو دلیل یا مدرک پر بنسټ وي مګر ډېر ټینګ یا د یومومن انسان د عقلی دلایلو څخه چې له ځان سره یی لري وي جان هیک دین پدې ډول تعریف کړی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

دین یوالهي قانون او اخلاق دي چې انسـان تـه پکـې د رینښـتینو عقایدو، نیک سلوک اومعاملاتو کې د خیر او حق په لـور لارښـوونه کوي.

دښوونې روزنې سره د سولې اړیکه:

ښوونه روزنه د ملي هویت په پیاوړتیا، د سـولې او ټینگښـت او پـه یوهیواد کې د یو گټورې ادارې په پرمختگ کې اړینه او ضروري رول لوبوي.

ښوونه روزنه د زغم، برده باري، اعتدال (برابري) او گډون لامل او د ټولنې کلتور ته خوځښت ورکوي.

روزنیزې موسسې، کورنۍ د یوې سوله ایزې روحیي پـه پالنـه کـې ارزنده ونډه لري د سوله ایزې فضا رامینځته کول ددې لامل گرځـي چې ددې خاورې د ماشومانو د سالمې روزنې لپاره لار هواره شـي. او ماشومان پدې فضا کې دا یادوي چې سوله ایز چلندونه کـوم دي او دا مومي چې بیلابیل توپیرونه د جگړې دلیل نشي کیدای.

ښوونه روزنه جگړه ایزاو ناوړه چلندونه په سوله ایز او گټورچلنـدونو بدلوي. ماشومانو او ځوانانو ته باید وښوول شي چې خپـل طبیعـت، کورنې او هم ډولو سره په سوله ایزه فضا کې ژوند وکړي.

سوله څه ته وایی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

روښانه ده چې مونږ دلته د دې په لټه کې نه يو،څو په بشپړه فلسفي توګه ددې کلمې تعريف وړاندې کړو. بلکه زمونږ هوډ ددې کلمې واقعي او ريښتيني تعريف وړاندې کول دي.

د سولې له واقعي او عيني تعريف څخه موخه داده چې ټول پرې همغږي او ورته د منلو وړ وي. هرچاچې دغه کلمه کاروله هرو مرو په قطعي ډول بايد دا موخه په پام کې و لري.

دسولې ترټولو ښه او ريښتينی تعريف، چې ټولو ته د منلو وړ او ټول پرې هوکړې ته رسيدلي په لاندې ډول ده.

له تاوتريخوالي پرته ژوند کول اوپه ټولنه کې يود بل حق پيژندل هم د سولې او عدالت پر بنسټ ترسره کيږي.

پدې مانا چې هرچاته خپل حقوق ورکړل شي، څو د نورو په حقونو تيری ونه کړي Gerchtigkein په بل عبارت هر څوک د خپلو حقوقو کرښه وپيژني وړاندې ورڅخه لاړ نشي او د نورو په حقووتيری اوخيته وانه چوي.

که سوله د ټولنيز عدالت برخه ونه ګڼل شي. نو نشو کولای د جګړې د رامنځته کولود جوړښت عوامل له منځه يوسو. د ټولنيزې نابرابرې شتون، چې د ټولو بيوزله هيوادونو يوه ځانګړتيا ده له جګړې وروسته د هيواد د بيارغونې په وړاندې بنسټيزې ننګونې زيږوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې هیوادونو کې د بې ثباتي د رامینځته کیدو یولامل نابرابری ده، بل دا چې یو معقول او متوازن سیاست کموالی د بیوزلی د زیاتوالي سرچینه ده.

که په یوه ټولنه کې قانوني طرزالعملونه او قدرت د ټولو طبقاتو او ډلو ترمینځ په بشپړ ډول په مساویانه، برابراو په قانوني ډول ونه ویشل شي د شخړې اړوند مسایل نه حل کیږي او پخپل حال پاتې کیږي. یوازېنې لار دا ده چې د ظرفیت له لارې داجتماعي ډلو له ګډون سره د سیاسي او ټولنیزو پړاونو چې له حاشیې څخه ایستل شوي پرمختګ کوي.

تل پاتې سوله ترهغه نشي تامینیدای خو ترڅو چې سیمه ایز، دولتي، محلي او نړیوال سیستمونه او د عدالت پلي کولو سره جوړنه شي. د عدالت موجودیت خلکو ته ددې زمینه برابروي چې خپلې اړتیاوې په سمه توګه بیان کړي.

د څو قومي او فرهنګي واحدونو په رامینځته کولو د قومي تفاوت منل او پخپلو چارو کې خپلواکیت ورکول دي.

د کوین کلمنټ په وینا (نابرابرې اړیکې باید برابرې کړو) اړینه ده چې حاکمه ډله پدې قانع کړو، چې په اوږد مهال وخت کې د یوې ریښتني او عادلې ټولنې جوړونه د هغوی په ګټه ده

سوله په ټوله ایز او عامه مانا سره د متارکې، د هوکړې ښکلا، ملګرتیا، همغږی او هوساینې په مانا ده، خو د تعریف ټول مقدماتی شرایط لکه : خپلواکي، بشر حقوق، عدالت او همداسې فعالې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستراتیژیانې لکه د عدم تشدد شخړې بنستیز حل، په ډیموکراتیک اساس د دولتي ادارو اوټولنو جوړول چې د سولې د ټینګښــت او تــل پاتې والی لپاره ضروري دي ، په بر کې نه نیسي.

ځینې د جګړې نشتون بیا سوله بولي، چې دغه برداشت یا تعریــف هم موضوع ساده او اسانوي ځکه چې د بې باورۍ او بــې اعتمــادی دغه احساس چې د جګړې ګټونکي او بایلونکي دواړو له ځانه ســره ساتلې نادیده نیسي.

د دوی په اند که خلــک د اوږدمهــال لپــاره پــه ښــکاره ډول تشــدد لرونکي اقدامات او فزیکي فعالیتونه ترسره نه کړي نو دا پدې مانا ده چې سوله تامین شوې.

خو سوله د پوهانو له نظره پــه مختلفــو پړاوونــوکې پــه درې برخــو ویشل کیږي چې په لاندې ډول دي.

منفي سوله، مثبته سوله او دیموکراتیکه سوله.

باید په یاد ولرو چې زمونږه تمتیا او پاملرنه په مثبتې سولې دی. تــر څو منفي بڼه یې له مینځه لاړه شي کله چې مونږ د ســولې پــه اړه خبرې کوو نو زمونږ نظر اولیدلوری د سولې مثبته کیدو کــې مطــرح کیږي.

پدې شرط که ریښتیا هم په واقعی او ریښتني ډول رامینځته شي نو نور به د سولې په قاموس کې منفی کلمې ته ځــای پــاتې نشــي. د سولې کلمه یوه سپیڅلې کلمه ده او دانسان لیدلوری د روښنایي پــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لور بيايي نو غوره ده چې سولې ته په يو مثبت، خير او ښېگڼې او درنښت په سترگه وگورو.

د موضوع د لا روښانتيا او غوره والي په خاطر د سولې لغوي او اصطلاحي مانا بيانوو

سوله يوه عربي کلمه اوعربي ژبه کې په يوولسو ماناوو سره راغلې ده.

۱ــ گټه يا فايده

۲ــ مناسب او وړتيا

۳ــ استعداد

۴ ــ دجوړيدو په مانا يعنى د زيانونو او کمښت له منځه وړل .

۵ ــ ښه کيدل

۶ ــ ښيگڼه يا د ښگينو ترسره کول

۷ــ په هوساينه او نعمت کې ژوند

۸ ــ د يوځيز ډيروالى

۹ ــ پخلاينه

۱۰ ــ اتفاق اويووالى

۱۱ ــ د اوربند يا د جگړې پاى

مثبته سوله

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثبته یا د تل پاتې سولې پيل د هغو شرایطو د رامينځته کولو په لټه کې ده چې وکولای شي د بې اعتمادي او بې باورۍ هغه ریښې او عوامل چې دواړه خواوې پکې اخته وي او دتشدد ډيروالي لامل ګرځي لمنځه يوسي.

د ډیری پوهانو له نظره مثبته سوله د انساني ډلو ترمينځ د سوله ایزو اړیکو، مرستو اوفعالې همپالنې یوه نمونه ګڼل کيږي، چې وګړي پکې د ډول ډول اجتماعي، اقتصادي او سیاسي سازمانونوله لارې د اجتماعي ارزښتونو اوشخړو د ژوندي ساتلو لپاره لکه زغم،او د سولې، امنيت، خپلواکي او ډيموکراسي د سولې مينځته راوړنه په هيوادونو کې همکارۍ او مرستې لامل ګرځي.

منفي سوله

منفي سوله هغې سولې ته ویل کيږي چې د اجتماعي بنسټونو له خو رامنځته کيږي

ترڅو امنيت د افرادو، ډلو او ملتونو د فزيکي تشدد د رامنځته کيدو په موخه تامين کړي.

پدې مرحله کې په جګړې او تشدد باندې ټينګار کيږي، نه د هغه په ریښې ایستلو د جنګ اوتشدد عوامل دمنفي سولې د مرحله په سياست اوستراتيژۍ کې شامل دي بلکه موخه ورڅخه داده چې دواړه خواوې يو له بل څخه ليرې وساتي یا په بل عبارت په فزيکي، اجتماعي، سايکولوژيکي او جوړښتي ډول د جګړې لمنځه وړل دي کولای شو منفي سوله د محدودې یا نسبي سولې په نوم ونوموو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونې روزنې او احصايئ ترمينځ اړيکه:

د ټولنيزو او روزنيزو علومو طريقې يا لارې د زياتوالي په حال کښې دي.

د احصايې څانګې، څيړنيز موضوعات، د تکنالوژۍ او د شميرنې طريقوله پرمختګ سره نوي نظرياتو د ښوونيز نظام او شميرنې اندازه ګيري د ښوونې روزنې اړيکه له احصايې سره لا زياته ټينګه کړې ده. داحصايې د ارونواو طريقوڅخه خبرتيا په ټولو علومو په ځانګړې توګه په روزنيزو علومو کښې مهم ګڼل کيږي.

ښوونه روزنه په خپلو څيړنو کښې له ډيرو لارو څخه ګټه پورته کوي او له احصايې څخه پخپلو علمي څيړنو کې کار اخلي.

ځای لري څو ترهر څه وړاندې د احصايی په اساسي او بنسټيزو مفاهيمو باندې پوه شو چې په اړه يې لا زياته پلټنه وکړو. احصايه چې په انګليسي ژبه کې ورته (statistics) وايي له لاتيني کلمې څخه (status)چې د دولت په مانا ده اخيستل شوېده د کلمې مفهوم روښانوي چې په پخوا وختونو داحصايې څخه د دولتونود اړتيا وړ شميرې او خبرتياوې چې د مالياتو، خدماتو او نورې هغه چارې چې هيواد پورې تړلې وې ګټه اخيستل کېده.

په علمي څيړنو کښې د احصايوي لارو استمعال د ټولنپوهنې په سلوکي علم (ښوونه روزنه، ارواپوهنه) پورې محدود نده ، بلکې دد

(c) ketabton.com: The Digital Library

ې لارو استعمال د ټولو علومو په څېړنه لکه: بیالوژي، کیمیا، فزیک، طب، اقتصاد، زراعت او نورکې دود ده.

دبیلګې په ډول: احصایوي لارې د ښوونې روزنې یوعالم ته دا توان ورکوي چې د تدریس او درسي موادو له مختلفو طریقو څخه ګټورې پایلې په لاس راوړي.

له احصایوي لارو سره د روزنیزو او ټولنیزوعلومو زده کوونکو بلدتیا له څوارخونو ضروري ده.

لومړی دا چې په هره دقیقه او علمي مجله کې د احصایې اصطلاح یادونه اړینه ګڼل کیږي.

د زده کړو او پرمختګ ترلاسه کولو لپاره د احصایوي لارو څخه خبرتیا اړینه ده، که د احصایې تاریخ ته ځیر شو نو وبه وینو چې له کومه وخته چې طبقاتي ټولنه رامینځته شوه ورسره یوځای ایجاد شوې او دغه رازاحصایه اوږد شالید لري.

پخوانیو مصریانو، بابلیانو او رومیانو (۳۰۵۰) کاله وړاندې د سرچینو او نفوس مفصل ریکارډونه د دولتي چارو د ساتنې په موخه خوندي کول.

د احصایې استعمال هغه وخت پیل شو کله یوې قبیلي وغوښتل تر څو پوه شي چې مقابل لوری څومره جنګي کسان لري او څومره اس سپاره. (هغه عسکر چې په اسونو سپاره وي)، جنګي وسایل یې څومره دي چې وکولای شي په وسیله یی خپل دښمن ته په جګړه کې ماته ورکړي. بیا وروسته په فرانسه کښې د ګمرکي مالیاتو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

اطلاعاتو په ټولو او په پای کې هم په لندن کې د هغو وګړو شمیرچې د طاعون له ناروغۍ له کبله یې ژوند د لاسه ورکړی وو.

نن ورځ احصایه د یو عام توکي په توګه طبي، طبیعي او اجتماعي مسایلو په څیړنه او پلټنه کې کارول کیږي.

که چیرې مونږ د احصایې دعلم لارو ته ځیر شوو وبه وینو چې ارتباطي او تعقیبي (استنباتي) ستاینه لري. د احصایی اصلي هدف دیوې ټولنې د ځانګړتیاوو د اندازې ستاینه او د هغو د ځانګړتیاوو د پایلو په لاس راوړل دي.

د احصایی څو تعریفونه (پیژندنه):

هغه لارې دي چې په ذریعه یې شمیرې او مالومات راټول، ترتیب او وړاندې کیږي.

هغه لارې دي چې د شمیرو مشخص ارزښتونه او مالومات راټول، تثبیت او تشریح کړي.

د هغه طریقو ټولګه ده چې د پراخو ټولنو او شیانو د مطالعې او څیړنې په موخه کارول کیږي.

د انسان پیژندنې او ښوونې روزنې ترمنځ اړیکه:

انسان پیژندنه، د نژادي ویشنې، جسمي ځانګړتیاووې، جغرافیایی تقسیمات، چاپیریال، ټولنیزې اړیکې او د انسان فرهنګي وده تر پلټنې لاندې نیسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسان پیژندنه هغه پوهــه ده چــې دانســان طبیعــي، اجتمــاعي او فرهنګي وده مطالعه کوي

د نژادي تقسیماتو، ادابو، دودونو او لومړیو انسانانو سازمانونو پورې اړوندې نوې څیړنې د روزنیزو علومو د پوهانو لپاره مهمې ګڼل کیږي او د ښوونې روزنې د سیاستوالو لپاره دا ډول خبرتیــاووې د زده کــړه ایزو پروګرامونو د ټاکلو لپاره د ښه فرصت لاره هواروي.

انسان پیژندنې ته په انګلیســي ژبــه کــې Anthropology د انســان مطالعه په فرانسوي ژبه کې انسان پیژندنــه Ethnologist د قومونــو مطالعه او پــه المــاني ژبــه کښــې Volkerkunde د ابتــدایي اقوامــو مطالعې په مانا سره ده.

انسان پیژندنه د ټولنیزو پیښو د پیژندلو لپاره د ټولنــو مشــاهده ده، چې دپیښو ثبت او ضبط امرونه یې ټول په اسنادو او مــدارکو ســره خپروي چې دا خبرتیاوې د روزنیزو علومو د پوهانو لپاره اړین او مهم ګڼل کیږي.

انسان پیژندنه یانې فردپیژندنه، قوم پیژندنه، ملت پیژندنه، کــورنۍ پیژندنه او په پای کې هم د ټولنپوهنې د امر په مانا سره ده د یــادو کلماتو له توحید څخه د انسان پیژندې مفهموم زیږوي په واقیعــت له پورتنیو کلماتو ســره بلــدتیا د هغــې تــولنې خلکــو پیژنــدلو تــه لاسرسی ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دﺍناتومي او د ښوونې روزنې ترمنځ اړیکه:

اناتومي يا جوړښت پيژندنه له هغې پوهې څخه عبارت ده چې د بحث موضوع يې د ژونديو موجوداتو د جوړښت تشريح ده.

اناتومي له دوه يوناني کلمو څخه اخيستل شوې چې انا د جوړښت او تومي د تشريح په مانا ده.

څه ډول چې ښوونه روزنه له نورو علومو سره اړيکه لري هماغه ډول يې له اناتومي سره هم لري.

لکه چې مو وويل اناتومي د ژونديو موجوداتو له جوړښتي تشريح څخه بحث کوي او محتوا يې د بدن د سالمو برخو جوړښت د اهميت وړ او د سالمو غړو د لرلو پرته نشو کولای څو په سمه توګه ښوونيز او روزنيز مهارتونه او وړتياوې ترلاسه کړو.

دمثال په توګه: که چيرې د يو فرد د اوريدو دستګاه چې فعاليت او کړنې يې کمزورې وي نو ياد شخص طبعاً د زده کړې ترلاسه کولو په برخه کې کمزوری وي.

د زده کړې او مالوماتو ليږدونه او د مهارتونو ترلاسه کول هغه وخت ګټور تماميږي چې انسان د سالمې اناتومي دستګاه څخه برخمن وي.

د فزيولوژي او ښوونې روزنې ترمنځ اړيکه:

فزيولوژي د بيولوژي له هغو مهمو څانګو څخه ده چې د ژونديو موجوداتو د ژوند اعمال، غړي، نسجونه، سلولونه او د سلولونوعناصر

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطالعه او د ژوند د ژورو اعمالو پوهيدو لپاره هڅه کوي څو په مختلف چاپيريال يا د ژونديو موجوداتو په بيلابيلو شرايطو کې د هغوی خواص او د اعمالو د بدلونو ترمينځ چې کومې اړيکې موجودې دي تر پلټنې لاندې ونيسي.

فزيولوژي ددې اعمالو وده او پرمختيا په يو ډول او په يو ژوندي موجود کې او همدا ډول د محيطي شرايطو سره د هغوی بدلون او مطابقت ترمطالعې لاندې نيسي.

د فزيولوژي علم موخه د فزيکي او کيميايي عواملو ستاينه ه چې د انکشاف د سرچينې او د ژوند د دوام مسئول دي. هر ډول ژوند له ساده ويرسونو څخه تر موجوده ژوند پورې ځانته ځانګړي مشخصات او کړنې لري. پدې پراخ قلمرو سره کولای شو چې فزيولوژي په ويروسي، سلولي، ګیاهي او انساني فزيولوژي برخو وويشو .

په انساني فزيولوژي کښې مونږ د انسان د بدن د ځانګړتياوو او ميکانيزمونو په ستاينه اخته کيږو چې هغه يو ژوندي جسم جوړ کړي وي.

هغه مالومات چې د فزيولوژي په برخه کې تري يادونه وشوه د روزنيزو علومو د عالمانو د پاملرنې وړ او په ځانکړې توګه د انسان د فزيولوژي بحث ده.

فزيولوژي هغې پوهې څخه عبارت ده چې د ژونديو موجوداتو له بيلابيلو دندو او وظايفو څخه بحث کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فزیولوژي له دوه یوناني کلمو څخه اخیستل شوې چې فزیو د دندې او لوژي د علم په مانا سره ده یانې د غړو د دندې علم دی.

ښوونه روزنه له فزیولوژي سره په اړیکه کښې ده ځکه ټول مالومات او خبرتیاوې د مرکـزي عصـبي سیسـتم څخــه چــې د میلیــاردونو نیورونونو لرونکی ده ترسره او لیږدول کیږي.

هغه ځانګه چې خبرتیاوې ترلاسه کوي د دندرایت پــه نامــه ســره یادیږي او هغه برخه چې انګیزه بل نیورون یا غــړي تــه لیــږدوي د اکسون په نامه یادیږي.

همدا ډول که نباتي اعصاب ولولو نو وبه ګورو چې د عــالي حیوانــاتو په تدریجي پرمختیا کې د مرکزي عصبي سیستم ځینی تقســیمات او دندې رامنځته شوي.

یوه برخه یې د سوماتیک اعصاب یا هغه جسمي سیســتم ده چــې هلته محیطي او مرکزي عصبي سیستم داخل وي او د هغو اطلاعــاتو د پوهیدو لپاره ځانګړي شوي وي چــې د چاپیریــال څخــه پیــدا او حرکات تنظمیوي. دویمه برخه یې د نباتي اعصابو سیستم ده، چــې د داخلي غړو د لاربښوونې او د موادو د بدلولو لپاره ځانګړی شوېده .

د نباتي اعصابو سیستم اوهمدا ډول د حسي غړو د توازن او عمومــاً ټول غړي لکه د سوماتیک اعصابو سیستم هــم د لازمــو رژیمونــو د فعالیتونولپاره چمتو کول په غاړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا سیستم د بدن د ټولو غړو خواړه تامینوي او د ټولو سیستمونوپه عظمي فعالیت کې د انرژي په تامینولو کې چې پخپله مغز هم د هغو له ډلې څخه دي شامل دي.

لوستل، لیکل او هر ډول خوځښتونه او کړنې د سوماتیک اعصابو په مرسته ترسره کیږي دا دندې د مغزو د عالي دندو په واسطه ترسره او کنټرولیږي چې دا د ارادې په نوم یادیږي.

مونږ په اسانۍ سره حروف جلا کولای شو او د غوښتنې په صورت کې وهغه څه چې لیکو په لوړ اواز یا پخپلې ارادې سره ولولو.

د سوماتیک اعصابو د فعالیت سیستم د اسکلیټ او غړو فعالیت چې له هغې جملې څخه ټول هغه حرکات چې په ارادي ډول د انسان له خوا ترسره کیږي د ارادي حرکاتو په نوم یادیږي.

ارادي فعالیت د انفرادي ژوند په بهیر او د زده کړې په نتیجه کې جوړیږي. د یادونې وړ ده چې زده کړل شوي ارادي خوځښتونه په څو څو ځله تکرارولو سره کیدای شي په اتوماتیکه توګه یاد شي.

ددې په یادونې سره د نباتي او سوماتیک اعصابو د سیستم ترمنځ ټینګه اناتومي اړیکه موجوده ده.

بالاخره باید یادونه وکړو چې ښوونه روزنه د فزیولوژي سره ډیره پراخه اړیکه لري چې مونږ یې پدې بحث کې ګنجایش نه وینو او په همدې لنډیز دلته بسنه کوو

پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخذلیکون

۱- امین، امین الله و دیگران(۲۰۰۹) پیداکوژي لارشود. چـاپ اول، کویت العادف پرنتنګ پرس.

۲ ـ اقا زاده، احمد. (۱۳۸۱). امـوزش و پـرورش تطبیقـي. تهـران، سازمان مطالعه و تدوین علوم انساني دانشګاه (سمت).

۳ـ اموزګار، محمد حسن. (۱۳۷۹). فلسفه و مکتـب هـای فلسـفی. چاپ اول، تهران، انتشارات دانشګاه علامه طباطبایی.

۴- اریان پور، امیرحسین، (۱۳۶۴)، جامعه شناسي هنر. کابل، چاپ دوتاسیون مطبعه حزبی.

۵ـ جونز، ګرنت.(۱۳۷۶)، اقتصـاد امـوزش و پـرورش، چـاپ اول، اصفهان، انتشارات، جهاد، دانشګاه اصفهان.

۶ـ چند تن از اساتید غرب.(۱۳۶۶)، فلسفه یـا پـژوهش حقیقـت. چاپ دوم، ترجمه سید جلال الـدین مجتبـوی. تهـران، انتشـارات حکمت.

۷ـ حجتی، محمد باقر.(۱۳۷۴)، اسلام و تعلیم و تربیت، بخش اول تربیت. چاپ شانزدهم. تهران، انتشارت، امیر کبیر.

۸ـ خاتونی، علی رضا.(۱۳۸۶)، چکیدیی روان پرستاری. چـاپ اول. تهران، انتشارات سماط.

۹ـــ داوری، رضـا.(۱۳۵۹)، فلسـفه چیسـت. چـاپ اول. تهـران، انتشارات: انجمن اسلامی حکمت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰ـ زرشکی، علی دره و دیگـران(۱۳۸۰)، درس نامـه علـوم پایـه پزشكي ایران بهداشت و علوم تندرستی. جلد سوم، تهران، ناشـر: موسسه فرهنگی انتشاراتی تیمور زادهـــــ نشر طبیب.

۱۱ـ طباطبـایی، محمـد حسـن.(۱۳۶۶)، اصـول فلسـفه او روش ریالیزم، جلد یک. تهران. انتشارات امیر کبیر.

۱۲ـ طبیبی، فرانک.(۱۳۸۰)، درس نامه علوم پایه پزشكي. جلد ۷. تهران، ناشر: موسسه فرهنگی انتشاراتی تمیور زاده، نشر طبیب.

۱۳ـ عالم، عبدالرحمن.(۱۳۸۷)، بنیادهـای علـم سیاسـت. چـاپ هژدهم، تهران، چاپ غزال.

۱۴ـ فولادی، دای.(۱۳۸۲)، دیـن، فرهنـگ، سیاسـت. چـاپ اول. کابل، نشر بنیاد انکشاف مدنی.

۱۵ـ قوام، سید عبدالعلی.(۱۳۸۱)، سیاست های مقایسـوي، چـاپ چهارم. تهران، سـازمان مطالعـه و تـدوین کتـب علـوم انسـاني دانشگاه های (سمت).

۱۷ـ کاروان، علی محمد و جمعی از نویسنده گـان.(۱۳۸۰)، علـوم تربیتی ماهیت و قلمرو ان، چاپ اول. سازمان مطالعه و تدوین کتب انسانی دانشگاه(سمت).

۱۸ـــ مشـایخ، فریـده.(۱۳۸۵)، دیـدگاهای نــو در برنامـه ریـزی اموزشی. چاپ ششم. تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علـوم انسانی دانشگاه (سمت)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹ـ نیکزاد، محمود و د یگران.(۱۳۷۹)، اصول نظریه های تربیتــی. تهران، اعضاهیت علمی دانشگاه ازادی اسلامی.

۲۰ـ Hadded, W.D (۱۹۹۵), Education policy planning process: an applied from work, paris, unesco, HEP.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه او کور ودانی

د افغانستان ملي تحریک له هېواد پال او فرهنګپال شخصیت ښاغلي (خان افضل هډه وال) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر چاپ ته یې اوږه ورکړه. ملي تحریک ویاړي چې د علمي اثارو د چاپ لړۍ یې پیل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. موږ له ټولو درنو هېوادوالو څخه په خورا درنښت هیله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

یو ځل بیا د دې اثر له ژباړونکي او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه کوو چې د دې اثر د ژباړلو او چاپولو جوګه شول.

په فرهنګي مینه

د افغانستان ملي تحریک

(c) ketabton.com: The Digital Library

M.Akbar Niazi

د افغانستان ملي تحریک
www.melitahrik.com

د ژباړن د خپرونو لړ: ۲
د تحریک د خپرونو لړ:۸۶

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library